ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу
Кафедра публічного адміністрування

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри
_____
І.А.Семенець-Орлова
«____»_____2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

«ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ»

Виконала: студентка групи
Е-8-23-М1ПУА (2.0з)
спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Литвиненко Олена Ігорівна
Керівник: д.держ.упр., Сіцінський Н.А.

Київ 2025

АНОТАЦІЯ

Литвиненко Олена Ігорівна. «Державний фінансовий контроль та шляхи підвищення його ефективності».

Кваліфікаційна робота на здобуття рівня вищої освіти «магістр» із спеціальності «Публічне управління та адміністрування» - Міжрегіональна Академія управління персоналом – Київ. 2025

У **кваліфікаційній** роботі проаналізовано стан проблеми державного фінансового контролю. Визначено тенденції та напрями забезпечення законності й ефективності формування і витрачання коштів. Проведено оцінку державного фінансового контролю та наведено реалізацію реформ, необхідних для збільшення його ефективності в Україні.

Ключові слова: державний фінансовий контроль, законодавство України, основні завдання, співпраця держав.

SUMMARY

Lytvynenko Olena. "State financial control and ways to improve its effectiveness".

Thesis for obtaining the level of higher education "Master" in "Public Administration" - Interregional Academy of Personnel Management - Kyiv. 2025

The thesis analyses the state of public financial control. It identifies trends and directions for ensuring the legality and effectiveness of the formation and expenditure of funds. It assesses public financial control and outlines the implementation of reforms necessary to increase its effectiveness in Ukraine.

Key words: state financial control, Ukrainian legislation, main tasks, cooperation between states.

ЗМІСТ

ВСТУП 4
РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ СТАНУ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ 7
1.1 Історичний екскурс у питання виникнення державного фінансового контролю 7
1.1.1 Впровадження фінансового контролю в Україні 7
1.1.2 Міжнародний досвід контролю фінансів 15
1.2 Норми законодавства в контексті державного фінансового котролю 27
1.2.1 Міжнародне законодавство 27
1.2.2 Законодавство України 34
1.3 Відношення населення до заходів державного фінансового контролю 43
Висновок до розділу 1 49
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ Й ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИТРАЧАННЯ КОШТІВ 51
2.1. Визначення та перелік основних принципів державного фінансового контролю 51
2.2 Визначення основних завдань державного фінансового контролю 58
2.3 Співпраця держав в напрямі забезпечення ефективності фінансового контролю 64
Висновки до розділу 2 69
РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ РЕФОРМ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ЗБІЛЬШЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ 71
3.1 Загальна оцінка ефективності державного фінансового контролю в Україні 71
3.2 Визначення необхідних засобів контролю та пропозиція нових 74
3.3 Практична реалізація запропонованих принципів та засобів 76
Висновок до розділу 3 79
ВИСНОВОК 81
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 84

ВСТУП

Державний фінансовий контроль є однією з основних складових системи управління державними фінансами, оскільки він безпосередньо впливає на ефективність використання державних ресурсів, забезпечення прозорості фінансових операцій і запобігання корупційним проявам. В умовах економічної нестабільності та фінансових криз, особливо в країнах, що проходять етапи реформ, таких як Україна, функціонування ефективної системи фінансового контролю набуває особливого значення. Адже від того, наскільки прозорим, ефективним і своєчасним є контроль за державними фінансами, залежить успішність економічного розвитку країни, забезпечення соціальних стандартів і стабільність державного бюджету.

За останні роки Україна зазнала значних змін у фінансовій сфері, спрямованих на реформування системи управління державними фінансами. Однак, незважаючи на численні зусилля в цьому напрямі, ефективність існуючого фінансового контролю залишається на недостатньому рівні. Проблеми, такі як низька прозорість витрат державного бюджету, відсутність належного моніторингу фінансових операцій та недостатня технологічна забезпеченість контрольних органів, значно ускладнюють виконання основних завдань системи фінансового контролю.

Метою дослідження є комплексний аналіз поточного стану державного фінансового контролю в Україні, виявлення ключових проблем та недоліків цієї системи, а також розробка пропозицій щодо її вдосконалення. У процесі дослідження будуть оцінені основні аспекти фінансового контролю, роль міжнародної співпраці, а також можливості для застосування інноваційних технологій, таких як штучний інтелект та блокчейн. Основні **завдання** дослідження полягають у:

1. Оцінці ефективності наявної системи фінансового контролю в Україні.
2. Виявленні проблем та недоліків у процесі контролю державних фінансів.

3. Розробці пропозицій щодо вдосконалення фінансового контролю через новітні технології та міжнародний досвід.
4. Оцінці впливу міжнародних стандартів на українську практику фінансового контролю.

Методи дослідження базуються на аналізі існуючих документів, міжнародних стандартів та практик, а також на порівняльному аналізі функціонування фінансового контролю в Україні та інших країнах. Крім того, використовуватимуться методи порівняльного аналізу, системного підходу та аналітичні методи для оцінки ефективності існуючих механізмів і пропонування нових.

Об'єктом дослідження є система державного фінансового контролю в Україні, а також міжнародний досвід і практика застосування інструментів фінансового контролю. **Предметом дослідження** є механізми і процеси, що забезпечують ефективність фінансового контролю, зокрема роль технологій, законодавства та інституційної спроможності органів контролю.

Результати дослідження можуть бути використані для подальшого розвитку теоретичних засад фінансового контролю в Україні. Розроблені рекомендації щодо впровадження новітніх технологій і вдосконалення законодавчої бази можуть бути корисні для урядових структур, які відповідають за фінансове управління та контроль, а також для наукових установ, що займаються вивченням державних фінансів та публічного адміністрування. Рекомендації щодо інтеграції міжнародних стандартів та адаптації сучасних технологій також можуть стати основою для практичних реформ у сфері фінансового контролю в Україні.

Практична цінність отриманих результатів полягає у тому, що вони сприяють створенню більш ефективної і прозорої системи фінансового контролю, здатної адаптуватися до змінюваних умов та технологічних викликів. Впровадження запропонованих змін може покращити моніторинг державних фінансів, підвищити рівень довіри до органів державного управління, а також зміцнити антикорупційну діяльність. Рекомендації, що стосуються застосування

штучного інтелекту та блокчейн-технологій, можуть бути впроваджені як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі для забезпечення стійкості фінансової системи та зниження ризиків нецільового використання державних коштів.

РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ СТАНУ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

1.1 Історичний екскурс у питання виникнення державного фінансового контролю

1.1.1 Впровадження фінансового контролю в Україні

Державний фінансовий контроль є однією з ключових складових забезпечення прозорості й ефективності використання бюджетних коштів та державного майна. Він спрямований на запобігання нецільовому використанню фінансів, виявлення порушень у сфері управління державними ресурсами, а також на захист інтересів держави та громадян. Однак ефективність фінансового контролю значною мірою залежить від рівня розвитку відповідних інститутів, наявної законодавчої бази, а також від суспільного сприйняття цих процесів.

Державний фінансовий контроль пройшов довгий шлях розвитку, починаючи від зародження його елементів у періоди існування стародавніх держав до сучасних форм, що відповідають потребам глобалізованого світу. Історичною необхідністю контролю було забезпечення ефективного управління державними фінансами з метою уникнення розтрат і зловживань. Ця еволюція була тісно пов'язана з розвитком управлінських функцій держави, її зростаючою роллю у регулюванні економіки та фінансових процесів [2].

Питання фінансового контролю на території сучасної України має свої глибокі історичні корені. Перші спроби впровадження державного фінансового контролю пов’язані ще з періодом Київської Русі, коли князі та місцева знать проводили облік і розподіл зібраних данин. Проте централізована система фінансового контролю почала формуватися в період гетьманщини, особливо за часів правління Богдана Хмельницького, коли були впроваджені перші спроби контролювати витрати на військові потреби та інші державні функції.

У період російської імперії та радянської влади фінансовий контроль в Україні мав централізований характер, і його механізми жорстко регулювалися з

Москви. Після здобуття незалежності у 1991 році Україна зіткнулася з необхідністю створення власної системи державного фінансового контролю. Цей процес супроводжувався складнощами, пов'язаними з економічними кризами, переходом до ринкової економіки та корупційними викликами. Першим ключовим кроком стало створення Рахункової палати України в 1996 році, яка взяла на себе функції контролю за виконанням державного бюджету та використанням державних ресурсів.

Законодавче закріплення функцій державного фінансового контролю відбулося в рамках ухвалення низки важливих документів, таких як Бюджетний кодекс України та Закон України "Про Рахункову палату". Протягом наступних років було здійснено кілька реформ, спрямованих на покращення ефективності контролю, хоча проблема корупції, нецільового використання коштів та недосконаліть механізмів відповідальності залишаються актуальними й досі.

Отже, впровадження фінансового контролю в Україні має глибоке історичне підґрунтя, що бере початок у часи перших державних утворень на території країни. Сучасний етап розвитку фінансового контролю почався після здобуття незалежності і проходив у контексті створення нових державних інституцій та адаптації до ринкових умов економіки.

Еволюція системи фінансового контролю в період радянської влади та її трансформація після здобуття Україною незалежності є важливим аспектом для розуміння сучасних проблем та викликів у сфері державного фінансового контролю. Ці процеси мають значний вплив на те, як зараз працюють державні органи контролю, а також як історичні особливості розвитку системи впливають на її ефективність сьогодні [13].

У радянський період фінансовий контроль був тісно пов'язаний із централізованою плановою економікою та монополією держави на всі сфери господарської діяльності. Державна економіка функціонувала на основі п’ятирічних планів, що встановлювалися Комуністичною партією, і контроль за їхнім виконанням був частиною політичного управління та ідеології.

Основні характеристики системи фінансового контролю в СРСР:

- Централізований контроль. Усі фінансові потоки в економіці контролювалися через державні органи, а сам контроль здійснювався з Москви. В Україні, як і в інших республіках СРСР, функції фінансового контролю виконували республіканські органи, підпорядковані союзним структурам.

- Жорсткий плановий контроль. Система фінансового контролю була спрямована на перевірку виконання планових показників, виділених ресурсів і забезпечення належного використання державних фондів. Контроль здійснювали спеціалізовані установи, зокрема Народний комісаріат фінансів, а згодом Міністерство фінансів СРСР.

- Ідеологічна залежність. Контроль за фінансами мав не тільки економічний, але й політичний характер. Його основним завданням було забезпечення виконання партійних рішень, що часто призводило до маніпуляцій із фінансовими показниками заради демонстрації успіхів планової економіки.

- Рахункова палата. В СРСР не існувало незалежних органів фінансового контролю, оскільки все підпорядковувалося партії. Рахункова палата, як орган контролю за виконанням бюджету, з'явилася вже після розпаду Радянського Союзу, в незалежній Україні [4].

У результаті, система фінансового контролю в Радянському Союзі була формально ефективною в частині контролю за централізованим розподілом ресурсів, але водночас мала суттєві недоліки через закритість економіки, відсутність конкуренції і свободи підприємництва. Бюрократична система часто стимулювала фінансові порушення, адже контролери підпорядковувалися тій самій партійній верхівці, що і ті, кого перевіряли.

Після розпаду СРСР і проголошення незалежності України у 1991 році постала необхідність реформування всієї системи державного управління, включаючи фінансовий контроль. Перехід від планової економіки до ринкових відносин вимагав нових механізмів фінансового контролю, які відповідали б сучасним вимогам прозорості та підзвітності.

Одним із перших кроків незалежної України у сфері фінансового контролю стало створення Рахункової палати України в 1996 році. Це був принципово

новий орган, покликаний забезпечувати незалежний контроль за використанням державних фінансів. Основною функцією палати став контроль за виконанням державного бюджету, а також перевірка ефективності використання бюджетних коштів.

У нових умовах ринкової економіки Україна почала рухатися до децентралізації фінансового контролю. З'явилися регіональні органи фінансового контролю, які надають більшу автономію місцевим органам влади в управлінні фінансами. Однак цей процес супроводжувався проблемами корупції та низької ефективності на місцевому рівні.

Важливим кроком стало ухвалення Бюджетного кодексу України та Закону "Про Рахункову палату", що закріпило правові засади функціонування органів фінансового контролю. Це дозволило чітко регламентувати їхні повноваження та механізми роботи.

Однією з основних проблем, з якою зіткнулася Україна після здобуття незалежності, стала корупція. Ця проблема значною мірою послаблювала ефективність системи фінансового контролю. Попри численні реформи, повністю подолати корупційні схеми вдалося лише частково, і проблема зловживань у сфері державних фінансів залишається актуальною й сьогодні.

Для покращення системи державного фінансового контролю Україна почала активно співпрацювати з міжнародними організаціями, такими як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк та Європейський Союз. Важливою частиною цієї співпраці стала імплементація міжнародних стандартів у сфері фінансового контролю, що підвищило прозорість і підзвітність державних органів [15].

Таким чином, після здобуття незалежності Україна здійснила значні кроки в напрямку реформування системи фінансового контролю, однак залишаються численні виклики, такі як недостатня ефективність окремих органів, корупція та неузгодженість законодавчих норм з міжнародними стандартами.

Основні етапи розвитку фінансового контролю в Україні після здобуття незалежності у 1991 році відображають процес становлення нової держави та

адаптацію її фінансових механізмів до сучасних умов. Розвиток системи фінансового контролю відбувався поступово, під впливом внутрішніх потреб держави та тиску міжнародних організацій, які вимагали реформ для забезпечення прозорості та ефективності використання державних коштів.

Після розпаду Радянського Союзу в Україні не існувало незалежних органів державного фінансового контролю, адже всі основні функції раніше виконувалися під егідою союзних міністерств та центральних органів СРСР. У перші роки незалежності виникла потреба у створенні нових інституцій, які б забезпечували контроль за використанням державного бюджету і фінансових ресурсів.

Одним із перших значущих кроків стало створення Рахункової палати України у 1996 році. Цей орган став головним контролюючим інститутом держави, відповідальним за аудит державних фінансів. Основні завдання Рахункової палати полягали у перевірці виконання державного бюджету, контролі за ефективністю використання бюджетних коштів, аналізі фінансових звітів міністерств та інших державних органів. Рахункова палата була незалежним органом, підзвітним Верховній Раді України, що надавало їй достатню автономію для здійснення своїх функцій [6].

Державна фінансова інспекція (ДФІ), створена в 2011 році на базі Головного контрольно-ревізійного управління, стала важливим елементом системи фінансового контролю в Україні. Її основні завдання полягали у проведенні перевірок підприємств, установ та організацій щодо законного і раціонального використання державних коштів. Надалі ДФІ була реорганізована в Державну аудиторську службу України, яка продовжує виконувати ці функції.

Міністерство фінансів України також відіграє значну роль у сфері фінансового контролю. Воно відповідає за управління державними фінансами, розробку бюджетної політики, а також контроль за надходженнями та витратами державного бюджету. Міністерство фінансів координує діяльність органів державного фінансового контролю, таких як Рахункова палата та Держаудитслужба.

Після 1991 року Україні довелося розробляти нову законодавчу базу, яка б відповідала сучасним потребам у сфері фінансового контролю та забезпечувала прозорість управління державними фінансами.

Прийняття Бюджетного кодексу у 2001 році стало важливою подією у розвитку системи фінансового контролю. Кодекс закріпив правові засади формування і виконання державного та місцевих бюджетів, чітко розподілив повноваження між різними органами влади в бюджетній сфері та визначив процедури контролю за виконанням бюджетних зобов'язань. Бюджетний кодекс також запровадив механізми звітності, що стали основою для ефективного державного аудиту.

Закон України "Про Рахункову палату" (1996, оновлений у 2015 році) став основним нормативним документом, який регламентує діяльність Рахункової палати України. Він визначив її функції та повноваження, а також встановив процедури контролю за використанням державних фінансів. У 2015 році до закону були внесені зміни, які розширили повноваження Рахункової палати та адаптували її діяльність до європейських стандартів.

Законодавча база у сфері аудиту була значно оновлена після 2015 року, коли було прийнято низку законів про державний аудит і внутрішній контроль. Це дозволило більш системно підійти до контролю за ефективністю використання коштів та мінімізувати ризики фінансових порушень.

У період після здобуття незалежності Україна зіткнулася з великими викликами у сфері державного управління та боротьби з корупцією. Однією з ключових проблем було неефективне використання державних ресурсів та високий рівень корупції в системі державного управління. Тому реформи у сфері фінансового контролю стали важливим елементом загальних зусиль держави з підвищення прозорості та підзвітності.

Адміністративна реформа (2010-2014 роки) внесла важливі зміни в організацію державного управління, включаючи реформу органів фінансового контролю. Одним із ключових результатів стало створення Державної фінансової інспекції, яка відповідала за проведення державних фінансових

аудитів та перевірок державних підприємств і установ. Попри реформування, багато проблем, таких як корупція та низька ефективність роботи контролюючих органів, залишалися нерозв'язаними.

У 2015-2016 роках були впроваджені зміни щодо проведення фінансового аудиту. Це дало можливість більше уваги приділяти не лише контролю за законністю витрат, але й аналізу ефективності використання державних коштів. Проведення фінансових аудитів стало одним із основних механізмів виявлення неефективного використання ресурсів та можливих зловживань [8].

З початку 2000-х років Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як МВФ та Світовий банк, у сфері реформування фінансового контролю. Багато реформ було здійснено під їхнім впливом, включаючи прийняття міжнародних стандартів аудиту, запровадження механізмів внутрішнього контролю та підвищення прозорості звітності.

Таким чином, розвиток фінансового контролю після 1991 року в Україні супроводжувався поступовим створенням інституційної та законодавчої бази, а також першими спробами впровадження реформ. Однак багато проблем, таких як корупція та недостатня прозорість системи, залишаються актуальними і потребують подальшого вдосконалення.

Державний фінансовий контроль є важливим елементом системи управління фінансами в Україні, який забезпечує ефективність і прозорість використання бюджетних коштів. Різні науковці та експерти в цій галузі висловлюють свої погляди щодо сутності, функцій та методів здійснення фінансового контролю. У представленій таблиці узагальнені основні наукові погляди на державний фінансовий контроль, які дозволяють зрозуміти його значення для забезпечення економічної стабільності та розвитку держави. Аналіз цих поглядів допоможе виявити ключові аспекти, що впливають на ефективність державного фінансового контролю, а також сприятиме розвитку нових підходів у цій важливій сфері.

Таблиця 1.1

Наукові погляди на державний фінансовий контроль

Науковець	Погляди на державний фінансовий контроль
О. В. Гвоздьов	Державний фінансовий контроль має бути інтегрованим у систему управління фінансами, спрямованим на забезпечення ефективного використання бюджетних коштів.
В. П. Кухар	Важливість державного контролю полягає в його здатності запобігати фінансовим зловживанням і забезпечувати транспарентність у фінансових операціях держави.
І. М. Левицький	Державний фінансовий контроль повинен мати не лише контрольні функції, а й функції аналітичного супроводу, щоб виявляти ризики і розробляти рекомендації для покращення фінансової діяльності.
Л. М. Мельник	Необхідно впроваджувати сучасні інформаційні технології для оптимізації процесів фінансового контролю, що дозволить підвищити його ефективність та оперативність.
Т. О. Коваленко	Державний фінансовий контроль є складовою частиною системи управління державними фінансами і повинен бути незалежним для забезпечення об’єктивності результатів контролю.
Р. С. Тихонова	Підходи до державного фінансового контролю повинні враховувати міжнародні стандарти та практики, що дозволить покращити якість контролю і адаптувати його до сучасних вимог.

Продовження таблиці 1.1

А. С. Ярошенко	Ефективність державного фінансового контролю залежить від рівня професійної підготовки контролерів та їх здатності до аналітичного мислення в умовах швидко змінюваного економічного середовища.

Аналіз наукових поглядів на державний фінансовий контроль свідчить про його багатогранність і складність. Науковці акцентують увагу на різних аспектах, таких як сутність і значення фінансового контролю, його функції та методи реалізації, а також вплив на управління державними фінансами. Зокрема, важливо підкреслити, що ефективний державний фінансовий контроль є ключовим чинником для забезпечення прозорості і підзвітності в державному секторі, а також для запобігання зловживанням та корупції. Відзначені в таблиці наукові підходи і концепції можуть слугувати основою для подальших досліджень і вдосконалення системи фінансового контролю в Україні. Отже, розвиток нових методів і інструментів державного фінансового контролю, заснованих на наукових напрацюваннях, має стати пріоритетом для забезпечення стійкого економічного зростання та підвищення рівня добробуту населення.

1.1.2 Міжнародний досвід контролю фінансів

Історичний розвиток систем фінансового контролю в країнах Європи та США має довгу і багатогранну історію. В основі цих систем лежать принципи прозорості, підзвітності та контролю за ефективним використанням державних ресурсів, які поступово вдосконалювалися у відповідь на соціально-економічні зміни. Кожна країна формувала власну систему контролю, орієнтуючись на політичні та економічні реалії. Важливою особливістю міжнародного досвіду є тісний зв'язок між фінансовим контролем і демократією, оскільки громадськість та законодавчі органи мають право на моніторинг використання державних коштів.

Велика Британія є одним із піонерів у сфері розробки принципів державного фінансового контролю. Основи цієї системи були закладені ще в середньовіччі, коли у 1314 році був створений перший державний орган фінансового контролю — "Ексче́кер" (Exchequer), який контролював надходження податків до королівської казни. Вже тоді йшлося про забезпечення підзвітності уряду перед парламентом щодо витрачання державних коштів [17].

Подальший розвиток системи фінансового контролю відбувався у XVIII-XIX століттях, коли в умовах розвитку конституційної монархії та парламентської демократії зросло значення парламентського контролю за бюджетом. У 1866 році був прийнятий Акт про фінансове управління та контроль (Exchequer and Audit Departments Act), що створив посаду Генерального аудитора (Comptroller and Auditor General). Це був незалежний посадовець, відповідальний перед парламентом за аудит витрат уряду. Акт заклав основи незалежного державного аудиту, які зберігаються до сьогодні.

Сьогодні система фінансового контролю Великої Британії базується на принципах парламентського контролю за витратами уряду. Найважливішим органом є Національне аудиторське управління (National Audit Office, NAO), яке перевіряє використання державних коштів і забезпечує прозорість фінансових операцій.

У Німеччині система державного фінансового контролю також має давню історію, яка формувалася ще в часи Священної Римської імперії. Однак найбільш значущі зміни відбулися після об'єднання Німеччини в 1871 році, коли почала формуватися сучасна централізована система державного управління.

Після Другої світової війни, відповідно до Основного закону (Grundgesetz) ФРН, був створений Федеральний аудиторський офіс (Bundesrechnungshof), який виконує функції зовнішнього фінансового контролю. Цей орган перевіряє правильність, законність і доцільність використання федеральних коштів. Як і в Британії, Федеральний аудиторський офіс є незалежним органом, підпорядкованим парламенту, що гарантує його політичну неупередженість.

Особливістю німецької системи є також те, що фінансовий контроль здійснюється не лише на федеральному рівні, але й на рівні окремих земель (регіонів), що підкреслює важливість децентралізації контролю за державними фінансами.

Система фінансового контролю у Франції виникла ще в часи королівської влади. Історично вона була спрямована на управління королівськими фінансами та забезпечення монархічного контролю за доходами і витратами. У 1807 році, під час правління Наполеона Бонапарта, була створена Рахункова палата (Cour des comptes), яка стала основним органом державного фінансового контролю у Франції. Цей орган забезпечував контроль за правильністю та ефективністю використання державних фінансів, а також займався аудитом державних підприємств та органів влади.

На сьогодні Рахункова палата є незалежним судовим органом, відповідальним за аудит усіх державних установ і підприємств. Вона має право вимагати від уряду пояснень щодо використання державних коштів і оприлюднювати звіти, що підвищує прозорість фінансового контролю у Франції.

У США система фінансового контролю почала формуватися ще в перші роки після здобуття незалежності. Конституція США 1787 року передбачає, що всі державні витрати повинні бути підзвітними Конгресу, а громадськість має право знати, як витрачаються податки. У 1816 році був створений перший контролюючий орган — Генеральний бухгалтерський офіс (GAO), що підпорядковується безпосередньо Конгресу і виконує функції незалежного зовнішнього аудиту урядових витрат [10].

Протягом XX століття система державного фінансового контролю в США значно удосконалювалася. У 1921 році був прийнятий Акт про бюджет і бухгалтерський облік, що заснував сучасну структуру фінансового контролю, включаючи створення Бюджетного офісу при Президенті США та посилення ролі GAO як незалежного аудитора.

GAO забезпечує аудит федерального бюджету, перевіряє ефективність витрат, аналізує діяльність урядових установ і надає рекомендації щодо

підвищення ефективності державного управління. Особливістю американської системи є сильний акцент на прозорість та відкритість: усі аудиторські звіти GAO є публічними і доступні для громадськості.

Система фінансового контролю в США також функціонує на рівні штатів і місцевих органів влади. Кожен штат має власного аудитора, який відповідає за перевірку місцевих бюджетів і ефективність витрачання коштів на рівні муніципалітетів. Це дозволяє забезпечити децентралізацію фінансового контролю та підвищити прозорість використання ресурсів на всіх рівнях управління.

Історичний розвиток систем фінансового контролю в країнах Європи та США демонструє різні підходи до забезпечення прозорості та підзвітності державних фінансів. Незалежні органи фінансового контролю, такі як Рахункова палата у Франції чи GAO у США, стали важливими інструментами моніторингу витрат уряду та ефективного управління державними ресурсами. Хоча кожна країна має власні особливості у розвитку систем контролю, спільним для всіх є прагнення до підвищення прозорості, боротьби з корупцією та забезпечення ефективного використання бюджетних коштів.

Розвинуті країни світу мають різні підходи до організації державного фінансового контролю, проте основні принципи — прозорість, підзвітність, незалежність контролюючих органів — є спільними. Ці підходи відрізняються залежно від історичних, політичних та економічних обставин, у яких формувалася система контролю. У таблиці наведено порівняння основних аспектів державного фінансового контролю в таких країнах, як Велика Британія, Німеччина, США, Франція та Японія.

У більшості розвинутих країн органи, які здійснюють фінансовий контроль, є незалежними від виконавчої влади та підпорядковуються парламенту або безпосередньо суспільству. Це дозволяє уникнути конфліктів інтересів і забезпечує об’єктивність у перевірці використання бюджетних коштів.

Фінансовий контроль у розвинутих країнах тісно пов’язаний із принципами відкритості та доступу громадськості до фінансових звітів. Уряди

публікують результати аудиторських перевірок, що дозволяє забезпечити відповідальність органів влади перед суспільством.

Більшість розвинутих країн мають сильний парламентський контроль над бюджетними витратами. Парламент здійснює нагляд за витратами уряду через спеціальні комітети або незалежні аудиторські органи [19].

У деяких країнах фінансовий контроль проводиться не лише на національному, але й на регіональному та місцевому рівнях, що дозволяє забезпечити ефективність управління коштами на всіх рівнях.

Фінансовий контроль у розвинутих країнах є важливим інструментом у боротьбі з корупцією, оскільки перевірка ефективності використання державних ресурсів допомагає виявляти зловживання.

Таблиця 1.2.

Порівняння підходів до державного фінансового контролю у різних країнах

Країна	Основний контролюючий орган	Підпорядкова-ність	Прозорість звітів	Децентралізація контролю	Основні особливості
Велика Британія	Національне аудиторське управління (NAO)	Парламент	Всі звіти публікуються	Регіональний контроль	Сильний парламентський нагляд, незалежність контролюючого органу
Німеччина	Федеральний аудиторський офіс (Bundesrechnungshof)	Парламент	Висока прозорість звітів	Регіональний контроль	Контроль на федеральному регіональному рівнях.

Продовження таблиці 1.2.

США	Генеральний бухгалтерський офіс (GAO)	Конгрес	Всі звіти доступні громадськості	Контроль на рівні штатів	Незалежний контроль із сильним акцентом на прозорість.
Франція	Рахункова палата (Cour des comptes)	Незалежний судовий орган	Публікація основних звітів	Централізована система	Незалежний судовий орган, сильна історична традиція фінансового контролю.
Японія	Рахункова палата	Парламент	Часткова публікація звітів	Децентралізований контроль	Сильний акцент на ефективність державних витрат.

В усіх країнах органи, що здійснюють фінансовий контроль, є незалежними або підзвітними парламенту. У Франції та Німеччині фінансовий контроль здійснюється незалежними судовими органами, тоді як у США та Великій Британії — через спеціалізовані органи, підзвітні парламенту або Конгресу.

Важливу роль у фінансовому контролі відіграють парламентські комітети, які наглядають за бюджетними витратами. У Великій Британії та США парламент має пряму участь у фінансовому контролі через аудиторські управління та бухгалтерські офіси, що є показником сильної системи підзвітності.

Велика Британія та США є лідерами за рівнем прозорості фінансових звітів, оскільки усі результати перевірок публічно доступні. У Німеччині та Франції також існує висока прозорість, хоча доступ до звітів є трохи обмеженим.

У США та Німеччині існує регіональний рівень фінансового контролю, що дозволяє перевіряти бюджети не лише на національному, але й на місцевому рівнях. Така децентралізація забезпечує ефективність у розподілі державних ресурсів [12].

В усіх країнах фінансовий контроль виконує важливу роль у запобіганні корупції. Незалежність аудиторських органів, їхня підзвітність та відкритість є ключовими факторами в забезпеченні боротьби з корупційними проявами.

Порівняння підходів до державного фінансового контролю в розвинутих країнах світу показує, що незалежність, прозорість і парламентський нагляд є основними елементами ефективного контролю. Незважаючи на певні відмінності у структурі та функціонуванні контролюючих органів, загальні тенденції свідчать про важливість забезпечення громадського контролю над використанням державних фінансів. Успішний досвід країн Європи, США та Японії може бути корисним для вдосконалення української системи державного фінансового контролю.

У сучасному світі державний фінансовий контроль відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного управління державними ресурсами, прозорості бюджетного процесу та запобіганні корупції. Для гармонізації та стандартизації підходів до фінансового контролю на міжнародному рівні були створені спеціалізовані організації, які розробляють загальні принципи та рекомендації. Однією з таких організацій є Міжнародна організація вищих органів фінансового контролю (INTOSAI), яка розробляє стандарти ISSAI (International Standards of Supreme Audit Institutions), що використовуються країнами для підвищення якості та ефективності фінансового контролю.

INTOSAI (International Organization of Supreme Audit Institutions) — це глобальна організація, створена для об'єднання національних вищих органів фінансового контролю (ВОФК) різних країн. Заснована у 1953 році, вона сьогодні включає більш ніж 190 членів, що робить її найбільшим міжнародним форумом для обміну досвідом і розробки спільних стандартів у сфері державного аудиту. Основна мета INTOSAI — сприяти розвитку професійної діяльності вищих органів фінансового контролю і забезпечувати обмін знаннями та найкращими практиками.

INTOSAI працює на основі п’яти основних принципів:

1. Незалежність вищих органів фінансового контролю.

2. Прозорість і підзвітність.
3. Високий професійний рівень аудиторів.
4. Гармонізація міжнародних стандартів.
5. Сприяння розвитку аудиторської діяльності в країнах, що розвиваються [20].

INTOSAI є головною організацією, що розробляє міжнародні стандарти у сфері аудиту і фінансового контролю, які використовуються вищими органами контролю для підвищення ефективності управління державними фінансами та забезпечення підзвітності перед суспільством. Організація також сприяє співпраці між національними органами фінансового контролю, дозволяючи обмінюватися досвідом і впроваджувати найкращі практики.

ISSAI (International Standards of Supreme Audit Institutions) — це набір міжнародних стандартів, розроблених INTOSAI для вищих органів фінансового контролю. Вони включають детальні рекомендації щодо проведення фінансового аудиту, управління ризиками, оцінки ефективності та інших аспектів державного фінансового контролю. Стандарти ISSAI є основою для аудиторської діяльності в більшості країн світу, забезпечуючи єдність підходів і допомагаючи підвищити якість аудиторських перевірок.

Основна мета стандартів ISSAI — створити загальну платформу, яка дозволяє вищим органам фінансового контролю працювати на основі загальних принципів і методологій. Стандарти ISSAI поділяються на кілька рівнів:

1. Основні принципи державного аудиту (ISSAI 1-99) включають базові принципи, на яких повинна будуватися діяльність вищих органів фінансового контролю, такі як незалежність, прозорість і підзвітність. Вони також встановлюють основні етичні вимоги до аудиторів.

2. Передові вимоги до аудиторської діяльності (ISSAI 100-999) це детальні інструкції щодо проведення фінансового, відповідності (комплаєнс) та операційного аудиту. Вони описують підходи до оцінки ефективності використання державних ресурсів і надають рекомендації щодо аудиту фінансової звітності та бюджетів.

3. Імплементаційні рекомендації (ISSAI 1000-4999) надають практичні рекомендації щодо імплементації передових практик у державний аудит. Вони включають інструкції з планування аудиторської діяльності, управління ризиками та проведення перевірок ефективності використання бюджетних коштів.

4. Керівництво з практик (ISSAI 5000-5999). містить приклади кращих міжнародних практик у сфері державного фінансового контролю. Вона охоплює досвід країн, що впровадили успішні механізми аудиту та контролю за бюджетними витратами [14].

Переваги використання міжнародних стандартів ISSAI:

1. Єдність підходів. Використання стандартів ISSAI дозволяє вищим органам фінансового контролю в різних країнах діяти на основі спільних принципів і методологій, що сприяє гармонізації та уніфікації підходів до державного фінансового контролю на міжнародному рівні.

2. Підвищення якості аудиту. Завдяки використанню міжнародних стандартів, вищі органи фінансового контролю можуть забезпечити вищий рівень якості аудиторських перевірок. Стандарти ISSAI надають детальні рекомендації щодо методик аудиту, управління ризиками та забезпечення прозорості.

3. Прозорість і підзвітність. Стандарти ISSAI акцентують увагу на важливості публічного доступу до результатів аудиторських перевірок, що сприяє підвищенню прозорості у використанні державних коштів та забезпечує підзвітність державних органів перед громадськістю.

4. Зниження корупційних ризиків. Використання міжнародних стандартів дозволяє мінімізувати корупційні ризики, оскільки стандарти ISSAI передбачають обов’язкове дотримання етичних принципів, прозорості та незалежності в роботі органів фінансового контролю [16].

Міжнародні стандарти фінансового контролю, розроблені INTOSAI у вигляді ISSAI, є важливим інструментом для забезпечення ефективності та прозорості у сфері управління державними фінансами. Вони сприяють

підвищенню якості аудиту, зниженню ризиків корупції та забезпеченню підзвітності урядів перед суспільством. Використання стандартів ISSAI дозволяє державам запроваджувати найкращі міжнародні практики та вдосконалювати національні системи фінансового контролю, що в свою чергу підвищує довіру громадськості до державних інституцій.

Ефективний державний фінансовий контроль є ключовим фактором для забезпечення стабільності державних фінансів, мінімізації корупційних ризиків та підвищення прозорості використання бюджетних коштів. Розвинені країни мають успішні системи контролю, що можуть слугувати зразком для України. Вивчення та аналіз міжнародного досвіду дозволяє виявити ключові елементи, які можуть бути імплементовані в українську практику для підвищення ефективності її системи державного фінансового контролю.

Система фінансового контролю у Великій Британії є однією з найбільш ефективних у світі завдяки роботі Національного аудиторського управління (NAO). NAO здійснює незалежний контроль за витратами уряду і забезпечує підзвітність державних установ перед парламентом. Основна ефективність британської системи контролю полягає в тому, що вона базується на принципах незалежності аудиту та обов'язковій публікації звітів про виконані перевірки. У результаті державні органи змушені не тільки виправляти недоліки, а й впроваджувати конкретні заходи для їх запобігання в майбутньому.

Фінансовий контроль у Німеччині здійснюється через Федеральний аудиторський офіс (Bundesrechnungshof), який має автономію від уряду і підпорядковується парламенту. Особливістю німецької системи є наявність регіональних офісів, які проводять контроль за місцевими бюджетами, що дозволяє максимально охопити фінансові операції на всіх рівнях державного управління. Система є ефективною завдяки чітким регламентам і суворим вимогам до звітування. Німеччина демонструє високу ступінь прозорості в управлінні державними фінансами [1].

У Сполучених Штатах державний фінансовий контроль здійснюється через Генеральний бухгалтерський офіс (GAO), підпорядкований Конгресу.

Ефективність американської системи забезпечується завдяки акценту на запобіганні неефективному витрачанню коштів і боротьбі з корупцією. GAO регулярно публікує звіти про результати перевірок, що дозволяє суспільству отримувати повну інформацію про ефективність використання державних коштів. Важливим елементом контролю є використання інформаційних технологій для аналізу фінансових даних, що дозволяє оперативно виявляти ризики і зловживання.

Французька система фінансового контролю здійснюється Рахунковою палатою (Cour des comptes), яка функціонує як незалежний судовий орган. Однією з основних переваг французької системи є тісний зв'язок між контролем і судовими органами, що забезпечує ефективне впровадження рекомендацій контролюючих органів. Рахункова палата також має право ініціювати розслідування щодо посадовців, які порушили норми фінансового контролю.

У Швеції функціонує Національна аудиторська служба (Riksrevisionen), яка незалежно від уряду здійснює контроль за фінансовою діяльністю всіх державних установ. Ефективність шведської системи досягається завдяки системі електронного звітування та високому рівню прозорості. Усі аудиторські звіти є публічними, що забезпечує підзвітність перед громадськістю та медіа.

На основі аналізу міжнародного досвіду можна виділити кілька практик, які можуть бути ефективно впроваджені в Україні:

- Незалежність контролюючих органів (за зразком Великої Британії та США). Сильна незалежність вищих органів фінансового контролю від виконавчої влади дозволить підвищити рівень підзвітності та уникнути політичного впливу на процеси аудиту. В Україні варто забезпечити більшу автономію Державної аудиторської служби.

- Публічність і прозорість звітів (за прикладом Великої Британії та Швеції). Публікація всіх результатів аудиторських перевірок дозволить забезпечити контроль з боку суспільства, медіа та неурядових організацій. Це сприятиме запобіганню корупції та покращенню ефективності державних витрат.

- Децентралізація фінансового контролю (за прикладом Німеччини). Зміцнення контролю на місцевому рівні може допомогти ефективніше використовувати бюджетні кошти в регіонах України та забезпечити рівний контроль як на центральному, так і на місцевому рівнях.

- Використання інформаційних технологій (за прикладом США та Швеції). Автоматизація процесів фінансового аудиту та аналізу великих масивів даних дозволить оперативно виявляти фінансові порушення та зловживання. Це може суттєво підвищити ефективність контролю за використанням державних ресурсів в Україні.

- Розширення повноважень контролюючих органів (за прикладом Франції). Надання контролюючим органам права на ініціювання судових розслідувань і відповідальність державних посадовців за порушення фінансової дисципліни дозволить створити додаткові запобіжники від зловживань [18].

Таблиця1.3.

Порівняння ефективних практик фінансового контролю в різних країнах

Країна	Основний контролюючий орган	Основні ефективні практики	Можливість впровадженн в Україні
Велика Британія	Національне аудиторське управління (NAO)	Незалежність органу, публічність звітів	Можливо впровадити дл підвищення підзвітності
Німеччина	Федеральний аудиторський офіс (Bundesrechnungshof)	Регіональний контроль, прозорість	Доцільно для розширенн місцевого контролю
США	Генеральний бухгалтерський офіс (GAO)	Використання IT, запобігання корупції	Можливо впровадити дл автоматизації процесів

Продовження таблиці 1.3.

Франція	Рахункова палата (Cour des comptes)	Взаємодія із судовими органами, незалежність	Можливо впровадити дл підвищення відповідальності
Швеція	Національна аудиторська служба (Riksrevisionen)	Електронне звітування, публічність звітів	Доцільно для покращенн прозорості та контролю

Досвід розвинутих країн у сфері державного фінансового контролю показує, що незалежність органів, публічність звітів, використання технологій та децентралізація є основними елементами ефективного контролю. Імплементація цих практик в Україні дозволить покращити прозорість використання державних ресурсів, зменшити корупційні ризики та підвищити ефективність бюджетних витрат на всіх рівнях управління. Впровадження нових підходів також підвищить рівень довіри громадськості до системи державного фінансового контролю.

1.2 Норми законодавства в контексті державного фінансового котролю

1.2.1 Міжнародне законодавство

Міжнародний фінансовий контроль є важливим елементом глобальної економічної системи, що регулює порядок використання та контроль за фінансовими ресурсами на рівні окремих країн і міжнародних організацій. Його основною метою є забезпечення прозорості, ефективності та доброчесності у фінансовій діяльності, а також запобігання фінансовим злочинам, зокрема корупції та відмиванню грошей.

З розвитком глобалізації, фінансові системи різних країн стали тісно пов'язаними між собою, що зумовлює необхідність адаптації національних

законодавств до міжнародних норм. Важливо відзначити, що міжнародний фінансовий контроль передбачає співпрацю між країнами, обмін інформацією та кращими практиками, що сприяє зміцненню фінансової стабільності та довіри на міжнародному рівні.

Міжнародні норми відіграють ключову роль у формуванні національних систем фінансового контролю. Це обумовлено кількома факторами:

1.Міжнародні норми, такі як рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Міжнародного валютного фонду (МВФ) та Світового банку, встановлюють базові принципи та стандарти, які допомагають країнам гармонізувати свої фінансові практики. Це сприяє створенню однорідного середовища для інвестування та розвитку бізнесу.

2. Міжнародні угоди, такі як Конвенція ООН проти корупції, надають країнам інструменти для боротьби з корупцією та зловживаннями у фінансовій сфері. Впровадження цих норм у національне законодавство дозволяє підвищити ефективність контролю за фінансовими потоками.

3. Відповідно до міжнародних норм, країни зобов'язуються впроваджувати механізми прозорості та підзвітності у фінансовій діяльності. Це включає регулярне звітування про бюджетні витрати, аудит державних фінансів і забезпечення доступу громадськості до фінансової інформації.

4. Міжнародні норми стимулюють співпрацю між країнами у сфері фінансового контролю, що дозволяє обмінюватися інформацією, технологіями та досвідом. Це особливо важливо для країн, що стикаються з транснаціональними фінансовими злочинами.

5. Дотримання міжнародних норм у сфері фінансового контролю сприяє формуванню позитивного інвестиційного клімату. Інвестори більш охоче вкладають кошти в країни з прозорими та ефективними фінансовими системами.

Таким чином, міжнародні норми є основою для розвитку національних систем фінансового контролю, сприяючи їх ефективності, прозорості та адаптації до сучасних глобальних викликів. Це, у свою чергу, позитивно впливає

на економічний розвиток країн та зміцнює їх позиції у міжнародній фінансовій системі [3].

Міжнародні угоди та конвенції відіграють важливу роль у формуванні правових та етичних стандартів у боротьбі з корупцією та фінансовими злочинами. У цьому контексті важливо розглянути такі ключові документи, як Конвенція ООН проти корупції, рекомендації FATF (Фінансова група дій проти відмивання грошей) та Конвенцію ОЕСР про боротьбу з хабарництвом у міжнародних комерційних угодах.

Конвенція ООН проти корупції, ухвалена в 2003 році, стала основоположним міжнародним документом у сфері боротьби з корупцією. Вона пропонує комплексний підхід до вирішення проблеми корупції на глобальному рівні, охоплюючи як публічний, так і приватний сектори. Угода закликає держави-учасниці до розробки та впровадження заходів, спрямованих на запобігання корупційним діям. Це включає в себе створення етичних норм, підвищення прозорості в діяльності державних органів та забезпечення механізмів, які б дозволяли громадськості контролювати діяльність посадових осіб.

Конвенція зобов'язує держави вводити кримінальну відповідальність за корупційні злочини, такі як хабарництво, зловживання службовим становищем та відмивання грошей. Це дозволяє створити правову основу для переслідування корупціонерів та захисту прав громадян.

Конвенція пропонує механізми для міжнародної співпраці у розслідуванні корупційних злочинів, включаючи питання екстрадиції та правової допомоги. Це має на меті полегшення обміну інформацією між країнами та забезпечення більш ефективного протистояння корупції.

Фінансова група дій проти відмивання грошей (FATF) є міжнародною організацією, яка розробляє політики для боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму. Основні рекомендації FATF, викладені у 40 пунктах, стосуються таких аспектів:

1. Країни повинні регулярно проводити оцінку ризиків, пов'язаних з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму. Це включає в себе вивчення специфіки їх фінансових систем, а також виявлення вразливостей, які можуть бути використані злочинцями.

2. Урядові органи зобов'язані розробляти та реалізовувати законодавчі та адміністративні заходи, які сприяють запобіганню відмиванню грошей. Це охоплює ідентифікацію клієнтів, моніторинг фінансових транзакцій та звітність про підозрілі операції.

3. FATF підкреслює важливість співпраці між державами у сфері обміну інформацією та розслідуванні фінансових злочинів. Це дозволяє країнам ефективніше реагувати на загрози з боку організованої злочинності та тероризму [12].

Конвенція ОЕСР про боротьбу з хабарництвом у міжнародних комерційних угодах, ухвалена Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), зобов'язує країни-учасниці вводити кримінальну відповідальність за хабарництво іноземних посадових осіб. Держави повинні мати законодавство, яке карає за надання хабарів іноземним посадовим особам. Це необхідно для забезпечення чесної конкуренції на міжнародних ринках. Країни повинні розвивати механізми для підвищення прозорості у фінансових угодах, що включає в себе належну звітність та аудит. Це допомагає запобігти зловживанням та корупційним схемам.

Впровадження міжнародних стандартів у фінансовий контроль в Україні має значний вплив на розвиток фінансової системи та підвищення її ефективності. Україна активно працює над імплементацією міжнародних норм у своє законодавство. Це включає прийняття нових законів та внесення змін до існуючих нормативно-правових актів, які відповідають міжнародним стандартам. Наприклад, створення антикорупційних органів, таких як Національне антикорупційне бюро України, та введення заходів запобігання корупції.

Впровадження міжнародних стандартів стимулює підвищення прозорості у фінансових операціях. Державні органи повинні здійснювати регулярний аудит використання державних коштів і публікувати звіти про їх діяльність. Громадськість отримує доступ до фінансової інформації, що сприяє підвищенню рівня підзвітності державних органів.

Впровадження міжнародних норм у фінансовий контроль покращує інвестиційний клімат в Україні. Забезпечення прозорості та боротьба з корупцією підвищують довіру іноземних інвесторів, що, у свою чергу, сприяє залученню інвестицій. Виконання міжнародних зобов'язань допомагає формувати позитивний імідж країни на міжнародній арені.

Згідно з міжнародними стандартами, Україна повинна активно проводити оцінку ризиків у фінансовому секторі. Впровадження механізмів моніторингу та оцінки ризиків дозволяє виявляти потенційні загрози для фінансової стабільності. Підготовка кадрів, здатних ефективно працювати з міжнародними стандартами і ризиками, є ключовою умовою для підвищення фінансової безпеки.

Міжнародні організації, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, відіграють ключову роль у встановленні та впровадженні міжнародних стандартів у сфері фінансового контролю та регулювання. Їх вплив на національні системи особливо важливий для країн, що розвиваються, зокрема для України, яка перебуває у процесі реформування своєї економічної та фінансової системи.

МВФ надає країнам фінансову допомогу, консультативні послуги, а також технічну підтримку. Його основна мета полягає у забезпеченні фінансової стабільності держав-членів, зокрема через впровадження стандартів управління фінансами та забезпечення макроекономічної стабільності. У випадку України, МВФ активно впливає на фінансову політику через програми співробітництва, умови яких зазвичай вимагають проведення структурних реформ, спрямованих на зменшення корупції, покращення податкового адміністрування та прозорості у використанні державних коштів.

Наприклад, в умовах меморандумів між Україною та МВФ особливу увагу приділяється зобов'язанню України зміцнювати інституції, відповідальні за боротьбу з корупцією та зловживаннями у фінансовій сфері. Це передбачає створення незалежних наглядових органів, які здійснюватимуть контроль за витрачанням державних коштів, та введення більш суворих фінансових стандартів.

Світовий банк також є важливим партнером України у здійсненні реформ фінансового сектору. Його програми спрямовані на довгострокове фінансування та підтримку проектів з інфраструктурного розвитку, модернізації систем управління та зміцнення фінансових інститутів. Світовий банк наголошує на необхідності підвищення прозорості у фінансовій сфері, що включає реформування державних підприємств, покращення системи управління державними активами та впровадження кращих міжнародних практик у фінансовий аудит.

Світовий банк підтримує Україну в розробці нових законодавчих ініціатив, спрямованих на вдосконалення системи управління ризиками та зміцнення банківського сектора, що є критично важливим для запобігання фінансовим кризам і підтримання економічної стабільності [5].

Окрім МВФ та Світового банку, національні фінансові системи підпадають під вплив таких організацій, як Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та FATF (Фінансова група дій проти відмивання грошей). Вони розробляють рекомендації та стандарти, які допомагають країнам удосконалювати свої фінансові системи та механізми контролю за незаконними операціями.

Зокрема, FATF розробляє стандарти для боротьби з відмиванням грошей, а ОЕСР зосереджується на запобіганні корупції у міжнародних комерційних операціях, що дозволяє покращити міжнародне співробітництво у сфері фінансового контролю.

Україна, як держава, що перебуває у процесі інтеграції до світової економічної спільноти, активно працює над впровадженням міжнародних

фінансових стандартів у своє національне законодавство. Це включає прийняття відповідних законів, створення спеціалізованих органів та вдосконалення існуючих механізмів нагляду і контролю.

Впровадження міжнародних стандартів сприяє підвищенню прозорості у фінансових процесах, удосконаленню механізмів контролю за відмиванням грошей, а також формуванню ефективної системи запобігання корупції. Одним із ключових напрямів є адаптація рекомендацій МВФ та FATF до національних умов, що вимагає не лише змін у законодавстві, а й забезпечення відповідної інституційної спроможності для їх впровадження.

Україна також прийняла низку законодавчих актів, спрямованих на виконання вимог міжнародних стандартів у сфері запобігання корупції та забезпечення фінансової стабільності. Одним з основних завдань є створення умов для відкритості інформації про фінансові операції, що забезпечує більший рівень контролю як з боку державних органів, так і з боку громадськості.

Таблиця 1.4.

Вплив міжнародних організацій на фінансовий контроль в Україні

Організація	Основні напрямки впливу	Приклади реалізації в Україні
МВФ	Макроекономічна стабільність, структурні реформи, боротьба з корупцією	Програми фінансової допомоги підтримка антикорупційних органів
Світовий банк	Інфраструктурні проекти, модернізація систем управління, фінансовий аудит	Реформування держпідприємств підтримка прозорості фінансів
FATF	Боротьба з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму	Впровадження законів щод фінансового моніторингу
ОЕСР	Запобігання хабарництву у міжнародних комерційних операціях	Адаптація норм антикорупційног законодавства
ЄБРР	Підтримка приватного сектору, модернізація економіки	Проекти з розвитку бізнесу т інфраструктури

Ця таблиця показує, як вплив міжнародних організацій сприяє реформуванню фінансової системи України, підвищуючи її стійкість, прозорість та підзвітність на міжнародному рівні.

1.2.2 Законодавство України

Державний фінансовий контроль в Україні базується на розгалуженій системі законодавчих актів, які регулюють процеси управління державними фінансами, бюджетними ресурсами та їх цільовим використанням. Серед ключових нормативних документів особливе місце посідають Закон України «Про державний фінансовий контроль», Бюджетний кодекс України та інші законодавчі акти, що забезпечують законність, прозорість і підзвітність у сфері державних фінансів (рис 1.1).

Закон України "Про державний фінансовий контроль" є основним документом, що регулює діяльність органів державного фінансового контролю. Він визначає правові основи здійснення контролю за ефективністю управління державними коштами, їх використанням та розпорядженням державним майном. Закон також встановлює вимоги до аудиторських перевірок, фінансових ревізій та інших форм контролю.

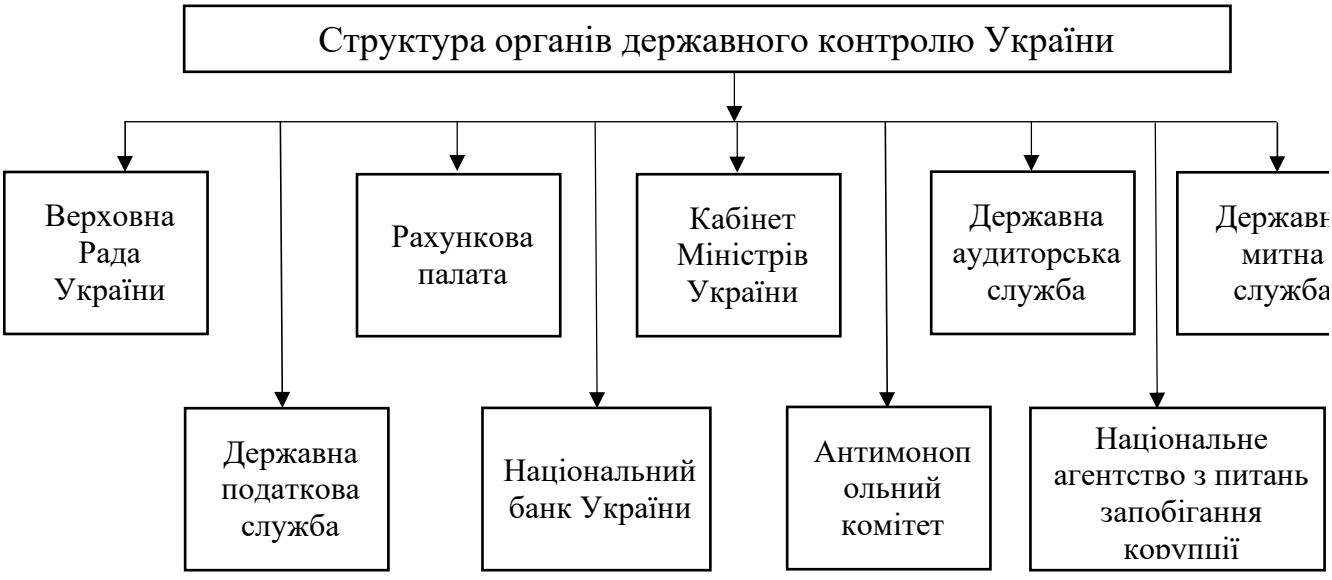

Рисунок 1.1. Структура державного контролю України

Одним із ключових положень цього закону є обов'язковість державного фінансового контролю за всіма суб’єктами господарювання, які використовують державні кошти або державне майно. Це означає, що державні підприємства, установи, організації, а також приватні структури, що отримують фінансування

з державного бюджету, підлягають контролю. Метою цього контролю є не лише виявлення порушень, але й надання рекомендацій для покращення управління державними фінансами.

Основні завдання закону включають:

- контроль за ефективністю використання бюджетних коштів;

- виявлення фактів нецільового використання державних ресурсів;

- забезпечення належного управління державним майном;

- попередження та виявлення корупційних дій у сфері державного управління фінансами.

Бюджетний кодекс України є базовим нормативно-правовим актом, що регулює бюджетний процес в Україні на всіх рівнях: від державного до місцевого. Він визначає основні принципи формування, виконання та контролю за державним і місцевими бюджетами, а також встановлює відповідальність за порушення бюджетного законодавства.

Ключові положення Бюджетного кодексу України включають:

- Принципи бюджетної системи. Бюджетний кодекс встановлює основні принципи формування бюджетної системи України, серед яких прозорість, підзвітність, цільове використання коштів та ефективність управління фінансовими ресурсами.

- Бюджетне планування та прогнозування. Кодекс передбачає процедури бюджетного планування та розробки прогнозів на середньо- і довгострокову перспективу. Це дозволяє забезпечити стабільність державного фінансування і уникати бюджетних дефіцитів.

- Контроль за виконанням бюджетів. Кодекс передбачає механізми контролю за виконанням державного і місцевих бюджетів. Це включає внутрішній та зовнішній аудит, фінансові перевірки, ревізії та інші форми фінансового нагляду.

- Відповідальність за порушення бюджетного законодавства. Бюджетний кодекс встановлює відповідальність за недотримання бюджетних правил та норм, включаючи штрафні санкції та інші заходи впливу [12].

Завдяки Бюджетному кодексу здійснюється належне фінансування пріоритетних для держави програм, зокрема в таких галузях, як охорона здоров'я, освіта, інфраструктура та соціальний захист. Кодекс також передбачає особливі процедури для запобігання розкраданню бюджетних коштів і фінансових зловживань.

Закон України "Про Рахункову палату" регулює діяльність Рахункової палати України – вищого органу фінансового контролю, відповідального за контроль за надходженнями та витратами державного бюджету. Рахункова палата діє як незалежний орган, що здійснює зовнішній контроль за законністю, результативністю та доцільністю використання державних коштів.

Закон передбачає, що Рахункова палата має право:

- здійснювати фінансові аудити державних органів і підприємств;

- перевіряти ефективність державних програм;

- контролювати правильність використання субвенцій та інших форм державної підтримки місцевих бюджетів.

Рахункова палата також має право вносити рекомендації для покращення управління бюджетними коштами та попередження фінансових порушень, зокрема у сфері державних закупівель і реалізації інфраструктурних проектів.

Закон України "Про запобігання корупції" відіграє важливу роль у сфері фінансового контролю, адже він спрямований на боротьбу з корупцією у використанні державних ресурсів та запобігання неправомірному використанню державних фінансів. Однією з ключових вимог цього закону є обов'язковість декларування доходів та активів державними службовцями і посадовими особами.

Закон також передбачає відповідальність за корупційні правопорушення та містить механізми перевірки інформації про майно та доходи публічних осіб. Це дозволяє забезпечити контроль за фінансовими потоками на всіх рівнях державного управління та зменшити ризики нецільового використання бюджетних коштів.

Таблиця 1.5

Ключові законодавчі акти у сфері державного фінансового контролю

Законодавчий акт	Основні положення	Значення для фінансового контролю
Закон України "Про державний фінансовий контроль"	Регулює діяльність органів фінансового контролю, контроль за бюджетними ресурсами та державним майном	Забезпечує ефективність і законність використання державних коштів
Бюджетний кодекс України	Визначає бюджетний процес, механізми контролю за виконанням бюджетів, відповідальність за порушення	Сприяє прозорості бюджетного процесу та ефективності використання бюджетних коштів
Закон України "Про Рахункову палату"	Регулює діяльність вищого органу фінансового контролю, перевірка надходжень і витрат державного бюджету	Забезпечує зовнішній контроль за використанням державних коштів
Закон України "Про запобігання корупції"	Встановлює вимоги до фінансової звітності публічних осіб, декларування доходів та перевірку майнових прав	Допомагає запобігти корупційним порушенням у використанні державних ресурсів

Таким чином, ці законодавчі акти формують міцну правову основу для функціонування державного фінансового контролю в Україні, забезпечуючи прозорість, підзвітність і ефективність управління державними фінансами.

Фінансовий контроль в Україні здійснюється через систему державних органів, які мають повноваження наглядати за використанням бюджетних коштів, державним майном, а також за виконанням державних програм і

проектів. До таких органів належать Рахункова палата України, Державна фінансова інспекція, Державна аудиторська служба України, Міністерство фінансів України та інші спеціалізовані органи. Кожен із цих органів виконує специфічні функції, які забезпечують ефективне управління державними фінансовими ресурсами та попередження порушень у цій сфері.

Рахункова палата України є незалежним конституційним органом, основною функцією якого є здійснення зовнішнього фінансового контролю за використанням бюджетних коштів. Вона підзвітна Верховній Раді України і має повноваження перевіряти як державний бюджет, так і місцеві бюджети в частині, де вони фінансуються з державного бюджету.

Основні функції Рахункової палати включають:

- Аудит надходжень і витрат державного бюджету. Рахункова палата перевіряє, чи відповідає виконання бюджету затвердженим планам і чи використовуються кошти за призначенням.

- Контроль за ефективністю використання бюджетних ресурсів. Окрім правової відповідності, Рахункова палата оцінює економічну ефективність виділених коштів та ефективність державних програм.

- Аудит спеціальних і цільових фондів. Рахункова палата перевіряє ефективність використання коштів державних фондів, таких як Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування тощо.

- Формування рекомендацій. Рахункова палата має повноваження надавати рекомендації щодо покращення фінансового управління та використання державних коштів.

Роль Рахункової палати полягає не тільки в контролі за дотриманням законодавства, але й у підвищенні ефективності державного управління шляхом аудиторської оцінки державних програм, інвестиційних проектів і загального управління фінансовими ресурсами.

Державна аудиторська служба України (колишня Державна фінансова інспекція) є ключовим органом, що здійснює державний внутрішній фінансовий контроль. Її діяльність спрямована на аудит і ревізії державних установ,

підприємств, організацій та інших суб'єктів господарювання, які використовують державні кошти або державне майно.

Основні функції Державної аудиторської служби:

- Аудит фінансової звітності та діяльності підприємств. Служба проводить перевірки підприємств, установ та організацій, що отримують фінансування з державного бюджету. Метою цих перевірок є виявлення фінансових порушень та неефективного використання ресурсів.

- Контроль за дотриманням бюджетного законодавства. Державна аудиторська служба перевіряє, чи виконуються норми бюджетного законодавства, та виявляє порушення, такі як нецільове використання коштів або перевищення бюджетних витрат.

- Внутрішній контроль у державних установах. Служба забезпечує внутрішній фінансовий контроль у державних органах влади, щоб попередити корупцію та зловживання з боку посадових осіб.

- Аудит державних програм. Окрім перевірки діяльності державних підприємств, Державна аудиторська служба також здійснює аудит державних програм і проектів, забезпечуючи їхню відповідність цілям і ефективність.

Діяльність Державної аудиторської служби є важливим інструментом для забезпечення прозорості та ефективності управління державними фінансами на національному та регіональному рівнях [7].

Міністерство фінансів України є центральним органом виконавчої влади, який розробляє та реалізує фінансову політику держави. Його основна функція – управління бюджетом держави, контроль за його виконанням і координація діяльності інших фінансових органів. Міністерство відіграє ключову роль у формуванні бюджетної стратегії, фінансового планування та забезпеченні макроекономічної стабільності країни.

Основні функції Міністерства фінансів:

- Розробка і виконання державного бюджету. Міністерство фінансів відповідає за розробку державного бюджету, його затвердження і контроль за

виконанням. Воно також аналізує надходження і витрати бюджету, планує їх на довгострокову перспективу.

- Координація фінансових потоків. Міністерство контролює фінансові потоки, забезпечуючи їхній раціональний розподіл серед державних установ і організацій.

- Фінансовий контроль за державними запозиченнями. Міністерство відповідає за управління державним боргом, зовнішніми і внутрішніми запозиченнями, що є важливою частиною державної фінансової політики.

- Нагляд за податковою і митною службами. Міністерство фінансів також здійснює загальний контроль за діяльністю податкових і митних органів, координуючи їхню роботу в частині збирання податків і зборів.

Міністерство фінансів України є ключовим органом у забезпеченні стабільності державних фінансів, розробці стратегічної фінансової політики та реалізації бюджетних програм.

Державна податкова служба України (ДПС) є спеціалізованим органом, який відповідає за адміністрування податків та інших обов'язкових платежів до бюджету. Її основна функція – контроль за дотриманням податкового законодавства та забезпечення надходжень до державного бюджету.

Основні функції ДПС включають:

- Збирання податків і зборів. ДПС відповідає за правильне та своєчасне збирання податків на всіх рівнях бюджетної системи, від місцевих податків до державних.

- Контроль за податковими правопорушеннями. Податкова служба проводить перевірки юридичних та фізичних осіб для виявлення податкових порушень і недопущення ухилення від сплати податків.

- Аналіз податкових надходжень. Служба аналізує обсяги податкових надходжень, готуючи прогнози для Міністерства фінансів та інших органів щодо потенційних джерел доходу.

ДПС відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності державного бюджету та дотриманні податкової дисципліни.

Державна митна служба здійснює контроль за переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон України. Вона забезпечує правильне нарахування і своєчасне перерахування митних платежів до державного бюджету.

Основні функції митної служби:

- Контроль за митними процедурами. Митна служба здійснює нагляд за правильністю митного оформлення товарів і транспортних засобів, виявляє порушення митних правил.

- Збирання митних зборів і платежів. Вона відповідає за збирання митних зборів, акцизів та інших платежів, які є частиною державного бюджету.

- Запобігання контрабанді та порушенням митних правил. Митна служба бореться з контрабандою та іншими порушеннями, забезпечуючи законність міжнародної торгівлі.

Таким чином, структура державних органів фінансового контролю в Україні є багаторівневою та різноманітною, що дозволяє забезпечувати ефективний нагляд за всіма аспектами використання державних фінансових ресурсів. Кожен з органів виконує важливі функції в системі контролю, сприяючи прозорості та законності у сфері державного управління фінансами.

Міжнародне право та національне законодавство тісно пов'язані, оскільки міжнародні договори, угоди та стандарти впливають на розвиток і реформування національної правової системи. Україна, як суверенна держава, прагне інтегрувати міжнародні норми у свою правову систему, що забезпечує відповідність загальноприйнятим міжнародним стандартам у різних сферах, зокрема у сфері прав людини, економіки, екології та безпеки.

Україна є учасницею численних міжнародних організацій, таких як ООН, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світова організація торгівлі (СОТ), Європейський Союз (ЄС) та інших, що вимагає дотримання міжнародних стандартів у внутрішній правовій практиці. Ці стандарти спрямовані на створення правових механізмів для забезпечення сталого розвитку, соціальної справедливості та економічної стабільності.

Міжнародні правові акти, ратифіковані Україною, мають пряму дію в національній правовій системі або слугують базою для розробки нових законів та внесення змін у чинне законодавство. Конституція України визначає, що ратифіковані міжнародні договори є частиною національного законодавства. Це положення гарантує пріоритетність міжнародних зобов’язань у разі конфлікту між національними та міжнародними нормами.

Зокрема, імплементація міжнародних норм сприяє гармонізації українського законодавства з правовими системами країн Європейського Союзу та інших міжнародних партнерів. Це особливо важливо в контексті євроінтеграційних прагнень України, що передбачає адаптацію національного законодавства до стандартів ЄС. Така адаптація включає впровадження норм у сфері правосуддя, захисту прав людини, екологічної безпеки, корпоративного управління, енергетики та інших галузей [14].

Наприклад, підписання та ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС сприяли значним змінам у національному законодавстві, що стосуються торгівлі, державного управління та правового регулювання різних сфер суспільного життя. Одним з ключових елементів цієї угоди є імплементація положень, пов'язаних з гармонізацією стандартів якості продукції, зокрема в галузі аграрного сектора та промисловості.

Одним із яскравих прикладів імплементації міжнародних норм стосується фінансового сектору. В рамках співпраці з МВФ Україна здійснила ряд реформ, спрямованих на стабілізацію банківської системи та підвищення прозорості у фінансовому секторі. Ці реформи включають внесення змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» та ухвалення нових норм щодо контролю за діяльністю фінансових установ і боротьби з відмиванням грошей. Завдяки цьому Україна змогла зміцнити свою фінансову систему і отримати доступ до міжнародної фінансової допомоги.

Також важливим аспектом міжнародних зобов'язань України є приєднання до міжнародних антикорупційних угод, таких як Конвенція ООН проти корупції. Відповідно до цього, було прийнято законодавство, що сприяє запобіганню

корупційних дій на державному рівні, включаючи запровадження електронного декларування доходів держслужбовців та створення Національного антикорупційного бюро України (НАБУ).

Таким чином, міжнародні стандарти не лише впливають на правові реформи в Україні, але й стають основою для створення нових підходів у галузі державного управління, прав людини та економічної політики. Імплементація міжнародних норм є ключовим механізмом для зміцнення правової системи України та її інтеграції в міжнародне співтовариство.

1.3 Відношення населення до заходів державного фінансового контролю

Громадськість відіграє вирішальну роль у формуванні ефективного державного фінансового контролю, оскільки лише через активну участь і контроль з боку суспільства можна досягти прозорості в управлінні державними фінансами. Громадяни, як кінцеві бенефіціари бюджетних коштів, повинні мати можливість відстежувати, як використовуються державні ресурси, та впливати на прийняття рішень у цій сфері. Заходи, спрямовані на залучення громадян до фінансового контролю, включають доступ до інформації про бюджет, звітність органів влади, громадські слухання, участь у роботі громадських рад та моніторингових груп. Громадські організації можуть виявляти порушення та лобіювати відповідні зміни в політиці.

Залучення громадськості забезпечує додатковий контроль з боку незалежних спостерігачів, що суттєво знижує ймовірність корупції і зловживань. Критичне сприйняття та активна участь громадян в оцінці дій державних органів формують тиск на уряд, що змушує його покращувати механізми контролю і підзвітності. Чим більше людей розуміють механізми державного фінансового контролю і беруть участь у ньому, тим ефективнішим він стає.

Обізнаність громадян про державний фінансовий контроль є одним із ключових факторів, що визначає рівень їх участі у процесах контролю. Важливо,

щоб населення розуміло, як саме держава контролює використання бюджетних коштів, які органи за це відповідають і як можна стежити за результатами їх діяльності.

Однією з основних передумов для формування обізнаності є інформаційна відкритість державних органів. Відповідно до принципів демократичного управління, держава повинна надавати вільний доступ до інформації про фінансові операції, звітність про виконання бюджетів та результати аудиторських перевірок. В Україні одним із інструментів, що забезпечує таку відкритість, є система електронних закупівель ProZorro, через яку громадяни можуть відстежувати витрати на державні закупівлі в режимі онлайн. Крім того, веб-портали державних органів, зокрема Рахункової палати, Міністерства фінансів, надають доступ до річних звітів про виконання бюджету та результати аудиторських перевірок.

Населення отримує інформацію про заходи державного фінансового контролю з різних джерел. Основні канали – це засоби масової інформації, державні веб-портали та офіційні звіти, що оприлюднюються урядовими органами. ЗМІ, як незалежний посередник, часто висвітлюють ключові події та результати перевірок органів фінансового контролю, аналізуючи ефективність використання бюджетних коштів. Громадські організації також відіграють значну роль у поширенні інформації, організовуючи публічні обговорення, аналітичні звіти та дослідження, що стосуються фінансової дисципліни.

Громадяни можуть також самостійно моніторити фінансову діяльність держави за допомогою відкритих баз даних, таких як державний бюджетний портал "Open Budget", де відображається детальна інформація про надходження і витрати державного бюджету.

За даними різних соціологічних досліджень, рівень обізнаності населення про заходи державного фінансового контролю залишається відносно низьким, що обумовлюється браком доступної інформації та складністю законодавчих механізмів. За результатами опитувань, проведених громадськими

організаціями, лише близько 30% респондентів вважають себе обізнаними про те, як держава контролює використання бюджетних коштів.

Така ситуація підкреслює необхідність більш активної просвітницької роботи з боку державних органів, спрямованої на інформування населення про механізми фінансового контролю, а також спрощення доступу до інформації для пересічних громадян. Додатково, вважається, що впровадження навчальних програм з фінансової грамотності у навчальні заклади може допомогти підвищити рівень обізнаності населення в довгостроковій перспективі.

Довіра громадян до органів, що відповідають за державний фінансовий контроль, є ключовим фактором для формування ефективної фінансової системи та забезпечення прозорості державних операцій. До основних органів, що здійснюють такий контроль в Україні, належать Рахункова палата, Державна аудиторська служба, Державна податкова служба та інші структури, відповідальні за перевірку, аудит та контроль за використанням бюджетних коштів [16].

Згідно з соціологічними дослідженнями, рівень довіри населення до органів державного фінансового контролю залишається досить низьким. Це частково пов’язано з тривалою історією корупції та зловживань у цих органах, що призвело до загального скепсису серед громадян щодо їхньої здатності ефективно виконувати свої функції. Наприклад, Рахункова палата, незважаючи на значну роль у нагляді за бюджетом, часто сприймається як орган, чия робота не завжди має реальні наслідки. Це пояснюється тим, що навіть виявлені порушення часто не призводять до суттєвих змін або покарання винних.

На рівень довіри до органів, що здійснюють фінансовий контроль, впливають кілька важливих факторів. Один із ключових — це прозорість їхньої роботи. Якщо громадяни мають доступ до інформації про те, як ці органи здійснюють контроль, які порушення вони виявляють та як реагують на них, то рівень довіри може підвищуватися. Інший вагомий фактор — це корупційні скандали. Корупційні злочини серед чиновників цих органів суттєво підривають довіру до всього механізму державного контролю. Наприклад, скандали,

пов'язані з податковими органами або службами аудиту, негативно впливають на ставлення до цих інституцій, оскільки громадяни сприймають їх як інструменти для покривання незаконних схем, а не захисту фінансових інтересів держави.

Одним із прикладів корупційного скандалу, що суттєво вплинув на довіру до органів фінансового контролю, є випадок із зловживаннями в Державній фіскальній службі в 2019 році, коли високопосадовців служби звинуватили у покритті схем ухилення від податків. Це викликало масштабний резонанс і змусило громадськість переглянути своє ставлення до діяльності податкової служби як інструменту захисту державного бюджету. Подібні ситуації мають довготривалі наслідки, оскільки навіть після проведення реформ і кадрових змін відновлення довіри потребує значного часу і конкретних результатів у боротьбі з корупцією.

Залучення громадян до процесів державного фінансового контролю є важливою складовою забезпечення прозорості і підзвітності фінансових операцій держави. Це не тільки підвищує рівень громадської обізнаності, але й забезпечує додатковий рівень незалежного контролю за діяльністю державних органів.

Основними формами залучення громадян є участь у громадських радах, громадських слуханнях та моніторингових групах. Громадські ради діють при багатьох державних органах, зокрема при Рахунковій палаті, де представники громадськості можуть обговорювати звіти та пропонувати шляхи поліпшення роботи органу. Громадські слухання дозволяють громадянам отримати інформацію з перших рук та брати участь у відкритих обговореннях бюджетних витрат, фінансових рішень та результатів перевірок. Моніторингові групи, що діють у партнерстві з громадськими організаціями, проводять незалежні дослідження щодо ефективності використання бюджетних коштів.

Громадські організації, такі як Transparency International або Інститут законодавчих ідей, відіграють значну роль у виявленні порушень у сфері державного фінансового контролю. Вони займаються моніторингом діяльності державних органів, виявляють корупційні схеми та публічно висвітлюють

результати своїх розслідувань. Завдяки таким організаціям, громадяни мають можливість отримати незалежний аналіз стану фінансової дисципліни в країні та долучитися до процесів реформування фінансового контролю.

Серед ключових інструментів, що забезпечують участь громадян у фінансовому контролі, є електронні платформи. В Україні діють сервіси, такі як ProZorro та «Open Budget», які надають публічний доступ до даних про державні закупівлі та бюджетні витрати. Завдяки цим платформам громадяни можуть самостійно моніторити державні фінансові операції та виявляти можливі порушення.

Фінансовий контроль, як механізм забезпечення правильного розподілу та використання бюджетних коштів, безпосередньо впливає на життя громадян. Ефективність цього контролю позначається на якості надання публічних послуг, розподілі соціальних виплат, фінансуванні інфраструктурних проектів та розвитку економіки в цілому [9].

Ефективний державний фінансовий контроль дозволяє уникнути нецільових витрат та покращити розподіл державних коштів на соціальні програми, такі як медицина, освіта, пенсійні виплати, а також розвиток інфраструктури. Коли контроль не працює належним чином, держава стикається з корупційними схемами та розтратами, що зменшує якість надання цих послуг. Наприклад, нецільові витрати на будівництво доріг або медичні послуги можуть призвести до зниження якості інфраструктури та медичного обслуговування, що безпосередньо впливає на рівень життя громадян.

Державний фінансовий контроль забезпечує прозорість використання бюджетних коштів, що дозволяє державі підвищити якість надання публічних послуг. Якщо контроль здійснюється належним чином, фінансування державних програм стає більш цілеспрямованим, а громадяни отримують доступ до якісних послуг в освіті, охороні здоров'я, соціальній підтримці. Наприклад, своєчасні перевірки бюджетів місцевих адміністрацій дозволяють забезпечити належне фінансування шкіл та лікарень, що впливає на підвищення рівня життя населення.

Взаємодія між державними органами, що здійснюють фінансовий контроль, і громадянами стикається з низкою перешкод, що впливають на ефективність залучення громадськості до процесу моніторингу державних фінансових операцій.

Однією з найбільших перешкод є значний рівень бюрократичних процедур, що робить доступ до інформації про фінансові операції держави складним і тривалим процесом. Багато державних органів все ще не забезпечують належної відкритості і прозорості у питаннях фінансової звітності, а інформація, що має бути публічною, часто приховується або надається в неповному обсязі. Наприклад, отримання доступу до деяких звітів або аудиторських перевірок вимагає подання офіційних запитів, що часто затримує або унеможливлює своєчасний контроль.

Багато громадян не знають про свої права на доступ до інформації про державні фінансові операції та про можливості участі у процесі фінансового контролю. Відсутність інформаційних кампаній і навчальних програм знижує рівень обізнаності серед населення, що призводить до пасивної позиції щодо контролю над державними витратами. Громадяни не завжди розуміють, як можуть впливати на державні рішення або виявляти фінансові порушення.

Незважаючи на існування інструментів для громадської участі, таких як громадські ради та слухання, активність громадян залишається низькою. Причини цього можуть бути різноманітними — від зневіри в ефективності таких заходів до відсутності часу та ресурсів для участі. Крім того, відсутність належної підтримки з боку державних органів у реагуванні на зворотний зв'язок знижує мотивацію громадян брати участь у таких процесах.

Для покращення взаємодії між державою і громадянами у сфері фінансового контролю необхідно вжити кілька важливих кроків.

- Державні органи повинні забезпечити максимальну прозорість у своїй діяльності, особливо в питаннях фінансового контролю. Це включає регулярну публікацію звітів, висновків аудиторських перевірок та інформації про витрати державних коштів у відкритому доступі. Досвід країн, які впровадили подібні

системи, показує, що підвищення прозорості значно зміцнює довіру населення до держави та її інституцій.

- Організація масових освітніх кампаній може суттєво підвищити рівень обізнаності населення про можливості участі у фінансовому контролі. Інформаційні кампанії через ЗМІ, соціальні мережі та громадські організації допоможуть громадянам краще розуміти свої права та обов'язки, а також механізми впливу на фінансові рішення держави. Наприклад, проведення тренінгів та вебінарів для активістів та громадських діячів може сприяти збільшенню кількості учасників у процесах контролю за витратами бюджету.

- Електронні сервіси, що дозволяють громадянам отримувати доступ до інформації про державні фінансові операції та надавати зворотний зв'язок, мають стати простішими у використанні та більш інтерактивними. Платформи на зразок ProZorro і OpenBudget мають розширювати свій функціонал, включаючи інструменти для моніторингу конкретних проектів та можливість подання скарг або пропозицій. Також важливо забезпечити інтеграцію цих платформ з іншими державними реєстрами, що дозволить громадянам отримувати комплексну інформацію про використання державних ресурсів.

Узагальнюючи, відношення населення до заходів державного фінансового контролю визначається низкою факторів, серед яких найважливіші — це рівень прозорості державних органів та участь громадськості у процесі контролю. Наразі основними перешкодами є бюрократія, низький рівень обізнаності громадян і недостатня активність у наданні зворотного зв'язку. Водночас, покращення може бути досягнуте через впровадження освітніх кампаній, підвищення прозорості та розвиток електронних сервісів.

Висновок до розділу 1

Розділ 1 роботи присвячений детальному аналізу проблеми державного фінансового контролю, починаючи з історичних аспектів його виникнення та розвитку, як у світовому контексті, так і в Україні. У підрозділі 1.1 розглядається

процес формування системи фінансового контролю, який у різних країнах був пов'язаний з розвитком державних фінансів, потребою в ефективному управлінні ресурсами та забезпеченні прозорості їх використання. Важливе місце в цьому процесі займає досвід міжнародних організацій, таких як МВФ і Світовий банк, які сприяли впровадженню сучасних стандартів у національні системи контролю.

У підрозділі 1.2 проведено огляд законодавчих норм, що регулюють державний фінансовий контроль на міжнародному та національному рівнях. Аналіз міжнародного законодавства демонструє важливість уніфікації стандартів контролю, що дозволяє гармонізувати українське законодавство з вимогами міжнародних організацій. Національні закони України також відіграють ключову роль у регулюванні фінансового контролю, зокрема такі акти, як Закон України «Про державний фінансовий контроль» та Бюджетний кодекс.

У підрозділі 1.3 увага приділяється відношенню населення до заходів державного фінансового контролю, що є важливим індикатором ефективності цієї системи. Незважаючи на існування механізмів участі громадян у контролі, рівень довіри до державних органів залишається низьким через корупційні скандали, брак прозорості та складність доступу до інформації. Водночас, залучення громадськості та підвищення рівня обізнаності про фінансовий контроль можуть суттєво сприяти покращенню ефективності цієї системи.

Таким чином, аналіз історичних, правових та соціальних аспектів державного фінансового контролю вказує на необхідність подальшого вдосконалення законодавства, підвищення прозорості діяльності контролюючих органів та активної участі громадян у процесі моніторингу державних фінансових операцій.

РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ Й ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИТРАЧАННЯ КОШТІВ

2.1. Визначення та перелік основних принципів державного фінансового контролю

Принципи державного фінансового контролю є фундаментом, на якому базується вся система контролю за формуванням і витрачанням державних коштів. Вони визначають основні правила і напрямки діяльності контролюючих органів, забезпечуючи надійність, прозорість та підзвітність процесів, пов'язаних з управлінням фінансами держави.

Фінансовий контроль, по суті, є інструментом, який гарантує дотримання бюджетної дисципліни, досягнення ефективності у використанні державних ресурсів, а також запобігання зловживанням і корупції. Основна мета контролю — забезпечити, щоб державні кошти використовувалися за призначенням, відповідно до законодавчих норм та були ефективно спрямовані на досягнення суспільно важливих цілей.

Цей контроль повинен бути систематичним, незалежним та спрямованим на виявлення будь-яких порушень у процесі використання державних ресурсів. Досягнення таких результатів можливе лише за дотримання чітко визначених принципів, які забезпечують стабільність і передбачуваність процесу фінансового контролю.

Принцип законності є центральним в системі державного фінансового контролю і означає, що всі фінансові операції, а також діяльність контролюючих органів повинні суворо відповідати чинному законодавству. Це включає дотримання бюджетного кодексу, податкових норм, нормативно-правових актів, що регулюють фінансову діяльність, та міжнародних стандартів у сфері державного фінансового управління [18].

Законність як принцип вимагає не тільки перевірки відповідності фінансових операцій юридичним нормам, але й оцінки відповідності ухвалених рішень правовим актам на різних рівнях управління. Таким чином, державні органи повинні дотримуватись не лише законів, але і підзаконних актів, наказів і постанов, що визначають порядок витрачання та контролю державних коштів.

Прикладом дотримання принципу законності може бути аудит Рахунковою палатою державного бюджету України. Ця інституція перевіряє, чи правильно уряд розпоряджається коштами бюджету, чи відповідають фінансові рішення, прийняті на місцях, нормативно-правовим актам. Якщо виявляються порушення, Палата складає звіти з рекомендаціями щодо усунення недоліків.

Ще один приклад — перевірка дотримання законності в державних закупівлях, коли Державна аудиторська служба здійснює контроль за тим, чи відповідають тендерні процедури та витрати вимогам закону «Про публічні закупівлі». Якщо виявляються порушення, зокрема, непрозорі або неправомірні рішення тендерних комітетів, ці факти можуть стати підставою для анулювання результатів закупівель та притягнення винних до відповідальності.

Принцип прозорості та відкритості є одним із ключових у системі державного фінансового контролю, оскільки забезпечує доступність інформації про всі процеси формування, розподілу і використання державних коштів для громадськості. Відкритість фінансових операцій сприяє зміцненню довіри громадян до держави, підвищує рівень відповідальності та підзвітності органів влади, а також допомагає запобігати зловживанням і корупції.

Прозорість означає, що інформація про всі етапи витрачання бюджетних коштів повинна бути доступною, зрозумілою та легкою для аналізу як для громадян, так і для різних зацікавлених сторін. Це включає регулярне оприлюднення звітів про державний бюджет, фінансові операції державних установ, результати аудиторських перевірок та інших контролюючих заходів. Такі звіти можуть бути публічно доступними через веб-сайти відповідних органів, спеціальні електронні платформи, державні інформаційні системи.

В Україні одним із прикладів реалізації принципу прозорості є система публічних закупівель ProZorro, яка дозволяє кожному громадянину стежити за процесом закупівель державних установ. Завдяки ProZorro кожен охочий може перевірити, як проходять тендери, які суми витрачаються і хто виграє контракти. Цей інструмент значно зменшив корупційні ризики та підвищив відкритість процедур закупівель.

Ще одним прикладом є веб-портал «Є-Дата», який дозволяє в режимі реального часу отримати доступ до фінансової звітності розпорядників бюджетних коштів. Громадяни можуть бачити, як саме витрачаються бюджетні кошти, що стимулює прозорість і підзвітність.

Принцип ефективності та економності вимагає, щоб державні фінансові ресурси використовувалися таким чином, щоб максимізувати суспільну користь і забезпечити найкращий результат за мінімальних витрат. Ефективність означає, що кошти повинні бути спрямовані на досягнення конкретних цілей із максимальним результатом. Економність, у свою чергу, полягає у прагненні уникати надмірних витрат і витрачати бюджетні ресурси раціонально, без непотрібних витрат.

Цей принцип особливо важливий в умовах обмежених бюджетних ресурсів, коли кожна витрачена державна гривня має приносити максимальну користь. Економне використання ресурсів вимагає детального планування, обґрунтованих рішень і постійного моніторингу витрат. Ефективність же залежить від здатності органів влади забезпечити досягнення конкретних результатів, таких як покращення якості надання публічних послуг, будівництво інфраструктури або впровадження соціальних програм.

Наприклад, у сфері державних закупівель ефективність та економність досягаються шляхом конкурентних торгів, що дозволяє залучити найкращих постачальників товарів чи послуг за найнижчою ціною. Завдяки ProZorro, в Україні заощаджено мільярди гривень державних коштів, оскільки органи державної влади змушені порівнювати ціни і обирати найдоступніші варіанти без втрати якості.

Ще один приклад — управління державними інвестиціями. Якщо інвестиції в інфраструктуру плануються та впроваджуються ефективно, вони не лише розвивають економіку, але й підвищують рівень життя громадян. Економність та ефективність також проявляються у раціональному використанні об’єктів соціальної інфраструктури, таких як школи та лікарні, щоб їхній будівництво і обслуговування відповідали реальним потребам населення без зайвих витрат.

Принцип підзвітності та відповідальності є одним із фундаментальних аспектів державного фінансового контролю. Він вимагає, щоб усі державні органи, що здійснюють фінансовий контроль, були підзвітними як перед урядом, так і перед громадськістю за результати своєї діяльності. Це означає, що вони зобов'язані не лише вчасно і чітко звітувати про свої дії, але й нести відповідальність за результати перевірок, рекомендації та рішення [11].

Підзвітність проявляється у тому, що контролюючі органи повинні надавати звіти про свою діяльність, публікувати результати перевірок, детально описувати порушення та їхні наслідки, а також пропонувати конкретні заходи щодо виправлення ситуацій. Наприклад, Рахункова палата України зобов'язана щорічно звітувати перед Верховною Радою, надаючи інформацію про стан державних фінансів, ефективність використання коштів і порушення, які були виявлені в процесі контролю.

Прикладом реалізації цього принципу можна назвати аудит, який проводився Рахунковою палатою щодо використання коштів на боротьбу з COVID-19 у 2020 році. У своєму звіті орган вказав на численні порушення при закупівлях медичних матеріалів і засобів захисту, в результаті чого було вжито заходів для корекції порушень і підвищення прозорості процесу.

Однак підзвітність не обмежується лише публікацією звітів. Контролюючі органи повинні нести відповідальність за недоліки у своїй роботі. Якщо їхні дії спричиняють втрати для державного бюджету або призводять до негативних соціальних наслідків, це повинно мати правові наслідки, аж до звільнення посадових осіб або судових позовів. Відповідальність контролюючих органів є

важливим елементом забезпечення довіри з боку громадян та підвищення ефективності державного фінансового контролю.

Принцип незалежності органів фінансового контролю є ключовим для забезпечення об’єктивності та неупередженості їхньої діяльності. Державні органи фінансового контролю повинні бути вільними від будь-якого політичного або адміністративного тиску, що дозволяє їм діяти без зовнішніх впливів на процес перевірок або ухвалення рішень.

Незалежність таких органів гарантує, що вони можуть виявляти порушення в діяльності будь-якої державної структури, включаючи вищі органи влади, без страху репресій або впливу. Це також запобігає можливим конфліктам інтересів, коли певні органи можуть намагатися приховати власні порушення чи зловживання.

В Україні прикладом реалізації принципу незалежності є діяльність Рахункової палати, яка діє незалежно від інших державних органів, таких як уряд або парламент. Її члени обираються Верховною Радою, що зменшує ймовірність впливу виконавчої влади на результати фінансового контролю. Незалежність дозволяє Палаті вільно здійснювати перевірки, зокрема діяльності міністерств, держпідприємств та інших установ, і не бути підпорядкованою жодному з цих органів.

Незалежність також важлива для міжнародної співпраці у сфері фінансового контролю. Багато міжнародних організацій та донорів вимагають проведення аудитів незалежними органами перед тим, як надавати фінансову допомогу. Це підвищує рівень довіри до системи фінансового контролю в країні.

Крім основних принципів прозорості, ефективності, підзвітності та незалежності, існує кілька інших важливих принципів, що забезпечують належне функціонування державного фінансового контролю:

1. Принцип превентивності полягає в тому, що фінансовий контроль має не лише виявляти порушення, але й запобігати їм. Це досягається через регулярний моніторинг діяльності державних установ, проведення попередніх аудитів на етапі планування бюджетів та консультації з фахівцями з фінансового

управління. Превентивність дозволяє запобігти можливим фінансовим порушенням ще на ранніх етапах і зменшити ризики для державного бюджету.

2. Принцип професійності – державні аудитори та інші працівники контролюючих органів повинні мати високий рівень професійної компетенції, володіти знаннями в галузі фінансів, економіки, права. Постійне підвищення кваліфікації, проходження тренінгів і навчання дозволяє забезпечити високу якість контролю. Наприклад, міжнародна програма сертифікації державних аудиторів (CIPFA) дає змогу українським спеціалістам підвищити рівень професійної підготовки.

3. Принцип об’єктивності – діяльність органів фінансового контролю повинна ґрунтуватися на фактах і доказах, а не на суб’єктивних оцінках. Об'єктивність досягається за допомогою незалежних аудитів, суворого дотримання процедур і стандартів, а також впровадження системи внутрішнього контролю.

4. Принцип своєчасності – фінансовий контроль повинен здійснюватися без затримок і зволікань, що дозволяє вчасно реагувати на виявлені порушення. Наприклад, своєчасний аудит під час реалізації великих інфраструктурних проєктів дозволяє уникнути надмірних витрат і забезпечує раціональне використання ресурсів [7].

Таблиця 2.1.

Принципи державного фінансового контролю

№	Принцип	Опис	Приклад реалізації
1	Принцип законності	Всі дії з державними фінансами повинні відповідати законодавчим нормам, що регулюють фінансову діяльність.	Використання коштів державного бюджету згідно з бюджетним кодексом.
2	Принцип прозорості та відкритості	Інформація про бюджетні кошти, їхнє використання і результати фінансового контролю має бути доступною для громадськості.	Публікація результатів аудиту на сайтах державних установ та відкриті звіти органів контролю.

Продовження таблиці 2.1.

3	Принцип ефективності та економності	Використання державних фінансів повинно здійснюватися максимально ефективно, без зайвих витрат і втрат для бюджету.	Оптимізація закупівель державних послуг і товарів через систему ProZorro для зменшення витрат.
4	Принцип підзвітності та відповідальності	Контролюючі органи повинні звітувати про свою діяльність і нести відповідальність за результати перевірок, включно з правовими наслідками.	Щорічний звіт Рахункової палати перед Верховною Радою про стан використання бюджетних коштів.
5	Принцип незалежності	Органи фінансового контролю повинні бути вільними від політичного або адміністративного впливу для забезпечення неупередженості.	Діяльність Рахункової палати, яка обирається парламентом і діє незалежно від виконавчої влади.
6	Принцип превентивності	Контроль має запобігати порушенням, а не лише виявляти їх. Регулярний моніторинг фінансових операцій і аудит планування бюджету.	Попередні аудити та консультації при розробці державних бюджетів або програм.
7	Принцип професійності	Працівники контролюючих органів повинні мати високий рівень професійної підготовки та знань для якісного проведення контролю.	Сертифікація державних аудиторів за міжнародними стандартами CIPFA.
8	Принцип об'єктивності	Рішення і дії контролюючих органів повинні ґрунтуватися на фактах, а не на суб'єктивних оцінках або впливах.	Внутрішній аудит держустанов із застосуванням об'єктивних критеріїв оцінки фінансових операцій.
9	Принцип своєчасності	Контрольні заходи повинні проводитися вчасно, щоб запобігати або виявляти порушення на ранніх етапах.	Своєчасний аудит державних проєктів, таких як будівництво інфраструктури, для запобігання перевитратам.

Ця таблиця узагальнює основні принципи, які забезпечують ефективність та законність державного фінансового контролю. Кожен із цих принципів є

важливою складовою системи, спрямованої на раціональне управління державними фінансами та захист інтересів громадськості.

Кожен з цих принципів є важливою частиною системи державного фінансового контролю, сприяючи підвищенню ефективності та законності витрачання бюджетних коштів. Вони створюють систему, в якій держава може раціонально управляти фінансами, зменшувати ризики зловживань та забезпечувати економічний розвиток.

2.2 Визначення основних завдань державного фінансового контролю

Одним із основних завдань державного фінансового контролю є перевірка процесу формування бюджету, що включає аналіз відповідності цього процесу чинному законодавству. Контролюючі органи повинні стежити за тим, щоб бюджет розроблявся відповідно до вимог Бюджетного кодексу України та інших нормативних актів, які регламентують бюджетну політику. Це включає аналіз джерел доходів, законність збору податків, планування витрат і їхній розподіл між різними секторами державного управління.

Прикладом є перевірка Державної аудиторської служби щодо відповідності бюджетних програм затвердженим законам. Якщо в процесі аудиту виявлено порушення, наприклад, невідповідність між бюджетними планами та фактичними доходами чи витратами, держава може вжити заходів для коригування цих порушень. Наприклад, у 2020 році Рахункова палата виявила невідповідність між передбаченими доходами бюджету та реальними надходженнями, що спонукало до перегляду податкової політики.

Також важливим аспектом є своєчасне і прозоре ухвалення бюджету, що гарантує стабільність фінансової системи. Якщо бюджет не ухвалено вчасно, це може призвести до економічних та соціальних труднощів, тому державні органи мають здійснювати постійний моніторинг цього процесу.

Іншим критичним завданням фінансового контролю є аналіз ефективності використання державних ресурсів. Це передбачає оцінку того, наскільки

ефективно витрачаються державні кошти на різні програми, проєкти та послуги. Контролюючі органи повинні виявляти, чи відповідають витрати поставленим цілям, а також чи досягаються результати за найменших витрат і без перевитрат.

Наприклад, система електронних закупівель ProZorro допомагає забезпечувати економію державних коштів через проведення відкритих тендерів. В результаті її впровадження, згідно з оцінками експертів, за кілька років було заощаджено мільярди гривень. Державна аудиторська служба регулярно перевіряє ці закупівлі, щоб переконатися, що вони відповідають вимогам економності та прозорості.

Іншим прикладом є аналіз державних інвестицій у будівництво інфраструктурних об'єктів. Аудит може виявити проєкти з перевитратами, неефективним використанням матеріалів або затягуванням строків реалізації, що призводить до збільшення витрат державного бюджету. Така перевірка дозволяє державі вживати заходів щодо усунення виявлених порушень, оптимізувати процеси або навіть скасувати певні проєкти.

Ці завдання спрямовані на забезпечення ефективного та законного використання державних ресурсів, що є запорукою економічної стабільності країни та збереження довіри населення до органів державного фінансового контролю.

Таблиця 2.2.

Аналіз ефективності витрачання бюджетних коштів у різних секторах

Сектор витрат	Видатки у 2023 році (млрд грн)	Економія від оптимізації (млрд грн)	Приклад ефективності/неефективності	Заходи для підвищення ефективності
Охорона здоров'я	232,5	12,7	Ефективність: Впровадження системи eHealth дозволило знизити корупційні ризики і підвищити прозорість закупівель ліків.	Покращення електронної системи управління фінансами в медичних закладах.

Продовження таблиці 2.2.

Освіта	164,2	8,4	Неефективність: Перевитрати на реконструкцію шкіл у 2022-2023 роках через погано сплановані підрядні роботи.	Перегляд тендерних умов та контроль за підрядниками.
Інфраструктура	102,3	16,2	Ефективність: Оптимізація будівництва доріг через відкриті тендери на ProZorro зменшила вартість будівництва на 15%.	Запровадження постійного моніторингу витрат у реальному часі через електронні платформи.
Оборона	500,6	21,9	Неефективність: Закупівля неякісного обладнання для ЗСУ призвела до збитків на 2,5 млрд грн у 2023 році.	Створення спеціальної аудиторської комісії для контролю за оборонними закупівлями.
Соціальний захист	371,8	9,3	Ефективність: Оптимізація соціальних виплат через цифрові сервіси скоротила витрати на адміністративні потреби.	Розширення функціоналу електронних послуг для соціально вразливих категорій населення.

Запобігання фінансовим порушенням та шахрайству є критичною функцією державного фінансового контролю, яка спрямована на недопущення зловживань, шахрайства та порушень у сфері використання бюджетних коштів. Ця діяльність вимагає систематичного моніторингу всіх фінансових операцій і звітів державних установ для виявлення можливих ризиків та відхилень від норм законодавства. Наприклад, одним із способів запобігання порушенням є впровадження автоматизованих систем контролю, які дозволяють оперативно виявляти підозрілі транзакції або невідповідності в документах [17].

Цифровізація процесів державного управління є одним із ключових елементів для боротьби з шахрайством. Система ProZorro, яка була впроваджена

в Україні для забезпечення прозорості державних закупівель, є показовим прикладом того, як цифрові технології дозволяють автоматично контролювати кожну транзакцію, зменшуючи ризики шахрайства. Наприклад, якщо раніше замовники могли "приховувати" певні операції або укладати угоди з конкретними постачальниками без конкуренції, то зараз такі маніпуляції стають вкрай важкими через прозорість і автоматизовані механізми моніторингу.

Одним із практичних прикладів ефективного запобігання шахрайству є випадки зупинки тендерів через виявлення змов між учасниками або фальсифікації документів. Завдяки аудитам і системі зворотного зв'язку з громадськістю виявляються спроби завищення цін або використання неякісних матеріалів у державних закупівлях.

Оцінка виконання програм соціально-економічного розвитку є важливою складовою діяльності державного фінансового контролю, оскільки дозволяє аналізувати реальні результати витрачання коштів і їхній вплив на розвиток країни. Контролюючі органи аналізують виконання стратегічних програм, таких як будівництво інфраструктурних об’єктів, підвищення рівня охорони здоров'я або освітніх послуг. Одним із прикладів може бути державна програма модернізації шкіл. Якщо програма передбачає оновлення 2000 шкіл протягом року, контролюючі органи перевіряють, скільки шкіл насправді було оновлено, яку частину бюджету використано, та чи досягнуті соціальні результати, такі як підвищення якості навчання.

Оцінка виконання програм також охоплює аналіз відповідності фактичних результатів заявленим цілям. Наприклад, якщо програма розвитку медицини передбачає зменшення рівня смертності від серцево-судинних захворювань, контролюючі органи не тільки перевіряють, чи було забезпечено лікарні новим обладнанням, але й аналізують, чи покращилася якість медичних послуг, чи знизився рівень захворюваності.

Забезпечення відповідності державних закупівель законодавчим нормам є ключовим напрямом державного контролю, адже державні закупівлі є одним із найбільш ризикованих сегментів, де можуть виникати зловживання та

порушення. Законодавство, зокрема Закон України «Про публічні закупівлі», вимагає дотримання чітких процедур і стандартів при проведенні тендерів, щоб забезпечити чесну конкуренцію та уникнути монополії.

Система ProZorro, яка використовується для електронних торгів, мінімізує вплив людського фактора та забезпечує рівні умови для всіх учасників. Проте аудити тендерних процесів все одно необхідні, щоб перевірити, чи відповідають учасники критеріям відбору, чи виконуються контракти належним чином. Наприклад, у деяких випадках після перемоги у тендері постачальник може не забезпечити товар або послугу належної якості, що є порушенням умов контракту. Контролюючі органи аналізують такі ситуації, проводять розслідування, і у випадку виявлення порушень, можуть анулювати угоди або накласти санкції.

Моніторинг державних інвестиційних проєктів є ключовим елементом державного фінансового контролю, спрямованим на забезпечення ефективного використання інвестиційних коштів, що спрямовуються на реалізацію масштабних державних програм. Моніторинг охоплює весь життєвий цикл проєктів — від етапу планування та бюджетування до завершення та оцінки результатів. Державні інвестиційні проєкти зазвичай спрямовані на розвиток інфраструктури, будівництво об'єктів громадського користування, таких як школи, лікарні, дороги, мости тощо. Моніторинг дозволяє відстежувати, чи відповідає реальне виконання проєкту встановленим цілям, часовим рамкам і бюджетним лімітам.

У 2023 році було розпочато масштабний проєкт з модернізації дорожньої інфраструктури в Україні. На це було виділено близько 80 мільярдів гривень. В процесі моніторингу контролюючі органи оцінюють прогрес реалізації — скільки кілометрів доріг фактично побудовано чи реконструйовано, чи дотримуються підрядники встановлених вимог щодо якості, а також порівнюють використані кошти з бюджетом проєкту. Завдяки регулярним перевіркам та моніторингу виявляються можливі затримки або перевитрати коштів, що дозволяє оперативно вжити коригувальних заходів [14].

Моніторинг також включає аналіз ризиків: чи можуть певні зміни в макроекономічних умовах або внутрішні проблеми (як-от затримка постачання матеріалів) вплинути на ефективність проєкту. У разі виявлення таких ризиків державні органи можуть переглянути строки реалізації або внести зміни в бюджет.

Аудит управління державним майном і ресурсами спрямований на контроль за ефективністю використання державних активів, включаючи нерухомість, природні ресурси, державні підприємства та інші матеріальні цінності. Цей аудит покликаний забезпечити раціональне управління державними ресурсами, мінімізацію втрат та неефективних витрат, а також максимізацію доходів від управління активами. Основною метою аудиту є виявлення нераціональних або корупційних схем управління, а також оптимізація використання майна з метою отримання більшого економічного ефекту.

Державні підприємства, які займаються видобутком природних ресурсів (нафта, газ, лісові ресурси), часто стають об'єктами аудиту. Наприклад, аудит управління лісовими ресурсами може включати аналіз того, як ефективно використовуються державні лісові господарства для виробництва деревини, чи відповідає процес заготівлі лісу встановленим екологічним нормам, та як державні підприємства контролюють незаконну вирубку лісу. У 2022 році аудит одного з великих державних лісових господарств виявив невідповідність у звітності щодо використання ресурсів, що спричинило значні втрати для державного бюджету. На основі цього аудиту було ухвалено рішення про зміну керівництва та впровадження нових систем моніторингу.

Таблиця 2.3.

Основні аспекти моніторингу інвестиційних проєктів та аудиту управління державним майном

Принципи та аспекти	Моніторинг державних інвестиційних проєктів	Аудит управління державним майном і ресурсами
Мета	Оцінка ефективності використання інвестиційних коштів	Забезпечення раціонального управління активами держави
Об'єкти контролю	Інфраструктурні проєкти, будівництво об'єктів соціального значення	Державні підприємства, нерухомість, природні ресурси
Основні етапи	Планування, реалізація, оцінка результатів	Аналіз звітності, перевірка відповідності нормативам, виявлення відхилень
Інструменти контролю	Моніторинг бюджету, порівняння фактичних результатів з плановими, аудит	Аудит бухгалтерських документів, перевірка ефективності використання майна
Приклади	Будівництво доріг, шкіл, лікарень, мостів	Управління лісовими господарствами, підприємствами, що видобувають природні ресурси
Виявлені ризики	Затримки у реалізації, перевитрати коштів, неякісне виконання робіт	Нераціональне використання ресурсів, корупційні схеми, незаконні операції
Заходи для підвищення ефективності	Перегляд термінів, коригування бюджету, впровадження нових технологій контролю	Оптимізація управління, впровадження автоматизованих систем контролю

Ця таблиця наочно демонструє ключові аспекти моніторингу інвестиційних проєктів та аудиту державного майна. Вона допомагає розуміти, як контролюючі органи забезпечують ефективність використання державних коштів і ресурсів у різних сферах діяльності.

2.3 Співпраця держав в напрямі забезпечення ефективності фінансового контролю

Співпраця держав у напрямі забезпечення ефективності фінансового контролю є надзвичайно важливою, оскільки фінансова стабільність і прозорість

в управлінні державними коштами стають основними чинниками для економічного розвитку. Міжнародні організації, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк та Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), відіграють суттєву роль у сприянні розвитку фінансового контролю, надаючи країнам допомогу в удосконаленні їхніх фінансових систем та механізмів контролю.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) активно сприяє впровадженню стандартів управління державними фінансами, допомагаючи країнам-учасникам адаптувати свої системи фінансового контролю до міжнародних норм. Наприклад, під час надання кредитів МВФ вимагає від країн, які отримують фінансову допомогу, проведення реформ у сфері фінансового управління, що включає вдосконалення механізмів контролю за витратами бюджетних коштів. Це стосується як бюджетного процесу, так і управління державним боргом. Країни, які співпрацюють з МВФ, зазвичай реалізують програми реформ, що веде до підвищення прозорості і відповідальності у використанні державних коштів.

Світовий банк також відіграє ключову роль у зміцненні фінансового контролю через фінансування проектів, що мають на меті поліпшення систем управління фінансами в різних країнах. Наприклад, у 2020 році Світовий банк надав Україні кредит у розмірі 300 мільйонів доларів США для підтримки програми з реформування державних фінансів, що включала зміни в бюджетному процесі, підвищення ефективності витрат та покращення системи фінансового контролю [19].

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) також активно працює над удосконаленням фінансового контролю, особливо в контексті боротьби з корупцією та ухиленням від сплати податків. ОЕСР розробляє рекомендації та стандарти, що сприяють прозорості у фінансових операціях, а також підтримує держави у реалізації антикорупційних стратегій. Наприклад, ініціатива "BEPS" (Base Erosion and Profit Shifting) має на меті боротьбу з ухиленням від сплати податків, що допомагає країнам покращити

свою фінансову прозорість та підвищити контроль за податковими надходженнями.

У рамках міжнародного співробітництва розроблені різні угоди та стандарти, які регулюють питання фінансового контролю. Одним із таких важливих документів є "Стандарти міжнародної фінансової звітності" (IFRS), які сприяють уніфікації фінансової звітності для компаній у різних країнах. Це допомагає забезпечити прозорість фінансових звітів, що, у свою чергу, підвищує довіру до фінансової інформації, використовуваної в державному контролі.

Крім того, багато країн підписали угоди про співпрацю у сфері аудиту, які передбачають дотримання міжнародних стандартів аудиту (ISA). Ці стандарти забезпечують високий рівень професіоналізму аудиторів, що, в свою чергу, сприяє виявленню фінансових порушень та підвищенню ефективності контролю. Наприклад, угода між Україною та ОЕСР про підтримку системи фінансового контролю передбачає впровадження міжнародних стандартів у практику державних органів.

Інші угоди, такі як Конвенція ООН проти корупції, також мають велике значення для забезпечення фінансової дисципліни. Країни, що приєдналися до цієї конвенції, зобов'язуються вжити заходів для боротьби з корупцією у своїх фінансових системах, включаючи механізми фінансового контролю.

Обмін досвідом та найкращими практиками між країнами у сфері фінансового контролю є критично важливим аспектом для підвищення ефективності управління державними фінансами. Цей процес включає в себе не лише передачу знань, а й впровадження успішних моделей фінансового контролю, які вже продемонстрували свою ефективність в інших країнах. Країни можуть вчитися одна в одної, адаптуючи інноваційні підходи до своїх специфічних умов та потреб.

Наприклад, у 2018 році Україна уклала угоду з Литвою щодо обміну досвідом у сфері державних фінансів. Литва, яка успішно реалізувала численні реформи в сфері фінансового управління після здобуття незалежності, поділилася своїми методами підвищення прозорості бюджетного процесу. В

Україні, завдяки цьому обміну, були адаптовані підходи до планування та контролю бюджетних витрат, що призвело до зменшення корупційних ризиків та підвищення ефективності використання державних коштів.

Ще одним важливим прикладом є програма "Peer Review" ОЕСР, яка спрямована на підвищення стандартів фінансового управління серед країн-членів. У рамках цієї програми країни можуть обмінюватися найкращими практиками та проводити спільні оцінки фінансових систем. Це дозволяє виявити слабкі місця в управлінні фінансами та запровадити рекомендації для їх покращення. Наприклад, у рамках програми "Peer Review" ряд країн обговорювали вдосконалення механізмів контролю за виконанням державних закупівель, що дозволило знизити рівень шахрайства в цій сфері.

Спільні проекти з моніторингу й оцінки фінансової діяльності також відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості та підзвітності у фінансовому контролі. Країни можуть об’єднувати зусилля для проведення незалежних аудитів та оцінок фінансової діяльності, що допомагає підвищити довіру до фінансових звітів та даних. Наприклад, у 2020 році три країни Балтії – Литва, Латвія та Естонія – запустили спільний проект з моніторингу бюджетних витрат, спрямований на аналіз ефективності витрат на соціальні програми. У рамках цього проекту були проведені дослідження, які показали, що спільне фінансування соціальних ініціатив дозволило значно покращити доступ до послуг, зокрема в охороні здоров'я та освіті.

Крім того, такі спільні проекти сприяють створенню єдиних стандартів фінансової звітності та контролю, що допомагає зменшити ризики шахрайства та корупції. Прикладом може бути проект "Трансформація системи державних закупівель", у якому брали участь кілька країн ЄС. Цей проект дозволив створити спільну платформу для обміну інформацією та даними про закупівлі, що сприяло зниженню цін на товари та послуги завдяки більшій прозорості процесу.

Використання електронних платформ та інноваційних технологій для міжнародної співпраці у сфері фінансового контролю стає дедалі актуальнішим у сучасному світі. Ці технології забезпечують нові можливості для обміну

інформацією, спрощують процеси моніторингу та підвищують прозорість у використанні державних коштів [9].

Наприклад, електронні платформи, такі як ProZorro в Україні, дозволяють автоматизувати процеси державних закупівель, що робить їх більш прозорими та підзвітними. Ця платформа не лише сприяє зниженню корупційних ризиків, але й забезпечує можливість для міжнародних організацій контролювати процеси, які відбуваються в Україні. Інші країни також впроваджують подібні системи, і завдяки цим платформам країни можуть обмінюватися даними про тендери, контрактування та виконання державних програм.

Інноваційні технології, такі як блокчейн, також починають активно використовуватися в сфері фінансового контролю. Блокчейн забезпечує незмінність та прозорість даних, що робить неможливими зловживання у фінансових операціях. Країни, які запроваджують ці технології, можуть отримати підтримку від міжнародних організацій, таких як Світовий банк, які фінансують проекти з впровадження цифрових технологій у державне управління. Наприклад, у 2021 році в Грузії була реалізована програма з використання блокчейн-технологій для державних реєстрацій, що значно підвищило рівень прозорості в управлінні активами.

Участь України в міжнародних ініціативах щодо фінансового контролю свідчить про прагнення країни інтегруватися у світову фінансову спільноту та покращити власну систему фінансового управління. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк та Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). Це включає в себе участь у програмах з оцінки фінансової діяльності та запровадження кращих практик у сфері управління фінансами.

Наприклад, у 2020 році Україна стала учасником ініціативи ОЕСР "Фінансовий моніторинг", метою якої є вдосконалення системи фінансового контролю через обмін досвідом та підвищення ефективності управління державними фінансами. У рамках цієї ініціативи українські фахівці отримали

можливість вивчити методи контролю, які застосовуються в інших країнах, та впровадити їх в Україні.

Крім того, Україна активно бере участь у міжнародних форумах, на яких обговорюються питання фінансового контролю та управління. Це дозволяє не лише обмінюватися досвідом, але й отримувати підтримку з боку міжнародних партнерів. Наприклад, участь у Глобальному форумі з фінансового контролю у 2021 році дало змогу Україні презентувати свої досягнення та обговорити проблеми, з якими стикається країна у сфері фінансового управління.

Таким чином, використання електронних платформ та інноваційних технологій, а також активна участь України в міжнародних ініціативах у сфері фінансового контролю є ключовими елементами на шляху до підвищення прозорості та ефективності використання державних ресурсів. Ці заходи сприяють інтеграції України в міжнародну фінансову спільноту та покращують умови для розвитку економіки країни.

Висновки до розділу 2

Узагальнення основних принципів та завдань фінансового контролю вказує на те, що ефективний фінансовий контроль є запорукою прозорості та підзвітності у використанні державних коштів. Принципи, такі як прозорість, ефективність, підзвітність, та незалежність органів контролю, формують основи для надійної системи фінансового управління. Вони забезпечують не лише контроль за витратами, а й запобігання фінансовим порушенням і шахрайству, що є критично важливим для підтримки довіри суспільства до державних інститутів. Основні завдання фінансового контролю, включаючи аудит державних інвестиційних проектів та оцінку виконання соціально-економічних програм, дозволяють оцінити ефективність витрачання бюджетних коштів і сприяють своєчасному виявленню недоліків у фінансовому управлінні.

Оцінка важливості міжнародної співпраці для підвищення ефективності фінансового контролю показує, що тісна співпраця з міжнародними

організаціями, такими як МВФ, Світовий банк та ОЕСР, сприяє впровадженню найкращих практик у сфері фінансового контролю. Це, в свою чергу, забезпечує обмін досвідом та інноваційними технологіями, що дозволяє державам підвищувати рівень прозорості і підзвітності в управлінні державними коштами. Наприклад, участь України в міжнародних ініціативах, таких як електронні закупівлі та моніторинг державних інвестицій, демонструє прагнення країни до інтеграції в світову фінансову систему та вдосконалення власних механізмів контролю.

Визначення ключових напрямів для подальшого розвитку фінансового контролю в Україні акцентує на необхідності впровадження сучасних технологій, таких як блокчейн, для підвищення прозорості фінансових операцій. Важливо також продовжувати вдосконалювати систему електронних закупівель та аудиту, щоб запобігти зловживанням і забезпечити ефективність витрат державних коштів. Розвиток співпраці з міжнародними організаціями може включати участь у спільних проектах та обмінах досвідом, що дозволить Україні адаптувати найкращі практики у своїй системі фінансового контролю.

Отже, для забезпечення ефективного фінансового контролю в Україні необхідно узагальнити існуючі принципи, продовжити активну міжнародну співпрацю та зосередитися на сучасних технологіях, які підвищать прозорість і підзвітність у використанні державних коштів. Ці кроки можуть суттєво зміцнити довіру суспільства до державних інститутів та сприяти сталому розвитку країни.

РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ РЕФОРМ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ЗБІЛЬШЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1 Загальна оцінка ефективності державного фінансового контролю в Україні

Державний фінансовий контроль в Україні за останні роки продемонстрував як певні досягнення, так і значні проблеми. Основним досягненням є розширення функцій та повноважень ключових органів, таких як Рахункова палата України, Державна аудиторська служба (ДАСУ) та Державна фіскальна служба (переформатована у Бюро економічної безпеки). Завдяки впровадженню цифрових технологій, таких як ProZorro, процеси державних закупівель стали більш прозорими, а випадки порушень, пов’язаних із корупцією та завищенням вартості, значно скоротилися.

Водночас результати аудиторських перевірок демонструють серйозні проблеми з ефективністю витрачання бюджетних коштів. Наприклад, згідно з даними Рахункової палати, у 2023 році було виявлено численні порушення у використанні коштів у сфері будівництва, освіти та охорони здоров’я. Деякі програми державного фінансування мали низький рівень реалізації через нецільове використання ресурсів, відсутність координації між органами та корупційні ризики.

Окремої уваги потребує оцінка ефективності використання міжнародної допомоги. Після початку повномасштабної війни в Україні в 2022 році значні кошти були спрямовані на підтримку гуманітарних і військових потреб. У цій сфері фінансовий контроль виявив прогалини, пов’язані з недостатньою прозорістю процесів розподілу допомоги. Наприклад, аудит проектів реконструкції інфраструктури виявив завищення вартості матеріалів та робіт, що стало можливим через недостатню цифровізацію звітності [6].

Ще однією проблемою є низький рівень взаємодії між різними органами фінансового контролю. Відсутність ефективного обміну інформацією між ними ускладнює виявлення системних порушень. Це підтверджують випадки, коли одні й ті самі недоліки повторюються у різних сферах через відсутність координації між контролюючими органами.

Суттєвим недоліком також є недостатній рівень залучення громадськості до моніторингу фінансової діяльності державних органів. Хоча електронні платформи, такі як ProZorro, створили умови для відкритості, їхній потенціал не використовується повністю через недостатню обізнаність громадян про свої права і можливості впливу.

Загалом аналіз показує, що, незважаючи на певний прогрес у забезпеченні прозорості й підзвітності, система державного фінансового контролю в Україні потребує подальшого вдосконалення. Це стосується як модернізації інструментів контролю, так і реформування організаційної структури, щоб відповідати сучасним викликам.

Низький рівень прозорості в деяких секторах. Хоча система електронних закупівель ProZorro демонструє успіхи, у багатьох державних установах все ще використовуються непрозорі механізми розподілу бюджетних коштів. Наприклад, у 2023 році Державна аудиторська служба виявила порушення на суму понад 1,5 млрд грн у сфері будівництва інфраструктури через відсутність детальної документації та погоджень.

Недостатня координація між контролюючими органами. У багатьох випадках виявлені порушення залишаються без відповідних санкцій або рекомендацій через розрив у взаємодії між Рахунковою палатою, Державним бюро розслідувань (ДБР) та місцевими аудиторськими комісіями. Наприклад, під час перевірок місцевих бюджетів у 2022 році було зафіксовано понад 300 випадків дублювання функцій між різними органами, що затримувало прийняття рішень.

Недостатній рівень технічного забезпечення. Деякі регіональні аудиторські служби все ще працюють з паперовими документами, що ускладнює

оперативний моніторинг. Відсутність сучасного програмного забезпечення для обробки великих масивів даних стає перешкодою для впровадження ризико-орієнтованих підходів у фінансовому контролі.

Низька кваліфікація персоналу. Багато співробітників, особливо на регіональному рівні, не мають достатніх знань і навичок для роботи із сучасними аналітичними інструментами, що знижує якість перевірок.

Українська система фінансового контролю значно відстає від стандартів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і практик Європейського Союзу.

Ризико-орієнтований підхід. У країнах ЄС фінансовий контроль базується на оцінці ризиків, що дозволяє зосереджувати ресурси на перевірках найвразливіших сфер. Наприклад, у Нідерландах ризики аналізуються автоматизованими системами, що знижує корупційні ризики. В Україні ризико-орієнтований підхід впроваджується лише частково, а велика частина перевірок носить формальний характер.

Інтеграція з міжнародними базами даних. У багатьох країнах світу контролюючі органи мають доступ до глобальних фінансових платформ для перевірки транзакцій, що забезпечує ефективний контроль за міжнародними проектами. В Україні цей механізм обмежений, що ускладнює контроль за витратами міжнародної допомоги [11].

Публічність звітів. В ЄС річні звіти контролюючих органів є доступними для громадськості, що сприяє довірі громадян. В Україні звітність часто є закритою або публікується із затримкою.

Таблиця 3.1.

Порівняння української системи фінансового контролю з міжнародними практиками

Критерій	Україна	Міжнародні практики
Прозорість	Часткова, програми на рівні місцевих бюджетів непрозорі.	Повна, включаючи доступність інформації в реальному часі для громадськості.
Використання технологій	Обмежене, багато процесів залишаються паперовими.	Розвинене, використання автоматизованих систем для аналізу даних.
Оцінка ризиків	Часткове впровадження ризико-орієнтованих підходів.	Повна інтеграція ризик-аналізу на всіх етапах фінансового контролю.
Кваліфікація кадрів	Низька на регіональному рівні, відсутність постійного навчання.	Постійне підвищення кваліфікації, сертифікація аудиторів.
Координація між органами	Недостатня, дублювання функцій між різними структурами.	Висока, єдина інтегрована система контролю.
Контроль міжнародної допомоги	Обмежений, недостатній рівень звітності.	Повний, із застосуванням міжнародних стандартів моніторингу.

Такі відмінності підкреслюють необхідність реформування фінансового контролю в Україні відповідно до світових стандартів.

3.2 Визначення необхідних засобів контролю та пропозиція нових

Технології штучного інтелекту (ШІ) відкривають нові можливості у сфері фінансового контролю завдяки своїй здатності аналізувати великі обсяги даних, автоматично виявляти відхилення та передбачати ризики. Наприклад, системи на базі ШІ можуть аналізувати фінансові звіти підприємств, виявляючи неточності або ознаки шахрайства. Один із прикладів — використання алгоритмів машинного навчання для ідентифікації підозрілих транзакцій у державних закупівлях.

Практичний приклад: В Естонії впроваджено систему e-Tax, яка за допомогою ШІ автоматично перевіряє податкові декларації та повідомляє про потенційні порушення. Це дозволило зменшити кількість людських помилок і скоротити час перевірки.

Україна також може адаптувати аналогічні системи для моніторингу ефективності витрачання бюджетних коштів, наприклад, у сфері освіти або охорони здоров'я.

Технологія блокчейн забезпечує прозорість і безпеку фінансових операцій завдяки децентралізованому характеру зберігання даних. Кожна транзакція фіксується у відкритому реєстрі, що унеможливлює її фальсифікацію чи несанкціоноване редагування.

Грузія стала однією з перших країн, яка використала блокчейн у державному управлінні для забезпечення прозорості реєстрації майнових прав. Аналогічний підхід може бути використаний в Україні для моніторингу витрат у сфері державних інвестицій або соціальних виплат. Наприклад, блокчейн може забезпечити контроль над розподілом субсидій, зменшуючи ризик зловживань.

Для ефективного фінансового контролю важливо не тільки виявляти порушення, але й передбачати потенційні ризики. Це вимагає посилення аналітичної складової в роботі органів, відповідальних за фінансовий аудит. Важливо впроваджувати сучасні програмні рішення для аналізу даних, такі як Power BI чи Tableau, які дозволяють створювати візуалізації фінансових потоків, що допомагають у виявленні «вузьких місць» у витрачанні коштів.

У Польщі використовують систему STIR, яка аналізує банківські транзакції та інші дані для виявлення компаній із високим ризиком ухилення від сплати податків. Україна може адаптувати подібні інструменти для аналізу фінансових потоків державних підприємств, що дасть змогу підвищити прозорість їхньої діяльності [3].

Таблиця 3.2.

Порівняння нових інструментів фінансового контролю

Інструмент	Опис	Приклади реалізації	Очікуваний ефект
Штучний інтелект	Аналіз великих даних, виявлення відхилень та прогнозування ризиків.	Система e-Tax в Естонії.	Зменшення часу перевірки, автоматизація процесів.
Блокчейн	Прозорий реєстр транзакцій, захист від підробки даних.	Реєстрація майнових прав у Грузії.	Підвищення довіри, зменшення шахрайства.
Аналітичні інструменти	Візуалізація даних, аналіз фінансових потоків.	Система STIR у Польщі.	Прогнозування ризиків, оптимізація витрат.

Запровадження цих інноваційних інструментів дозволить Україні значно підвищити ефективність фінансового контролю, мінімізувати корупційні ризики та забезпечити прозорість у використанні державних ресурсів.

3.3 Практична реалізація запропонованих принципів та засобів

Ефективна реалізація запропонованих засобів фінансового контролю потребує відповідної нормативно-правової бази. Законодавчі ініціативи повинні враховувати специфіку впровадження сучасних технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн, а також вимоги до прозорості та відповідальності фінансових процесів.

Прийняття закону, який регламентує використання технологій блокчейну в державному секторі для моніторингу витрат. Наприклад, у Польщі на законодавчому рівні впроваджено системи автоматичного моніторингу транзакцій. Україна може запровадити подібні норми для моніторингу державних закупівель через ProZorro з використанням блокчейну.

Внесення змін до Бюджетного кодексу України, які передбачають обов'язковий аудит великих державних інвестиційних проектів із використанням аналітичних систем на основі штучного інтелекту.

Такі ініціативи забезпечать правове підґрунтя для ефективного використання нових засобів контролю.

Впровадження технологічних рішень вимагає від працівників контролюючих органів нових навичок у роботі з аналітичними інструментами, платформами блокчейну та системами штучного інтелекту. Навчання персоналу є критично важливим етапом для досягнення результативності.

В Естонії впровадження системи e-Tax супроводжувалося масштабними тренінгами для податкових інспекторів, що дозволило швидко адаптувати технологію в роботу органів.

В Україні доцільно запровадити навчальні програми для працівників Державної аудиторської служби та інших контролюючих органів. Наприклад, тренінги з використання технологій аналітики (Power BI, Tableau) для візуалізації даних або роботи з блокчейном для відстеження державних витрат.

Ці заходи підвищать компетентність персоналу, що позитивно вплине на якість контролю [5].

Запуск пілотних проектів дозволяє оцінити ефективність запропонованих засобів у реальних умовах, визначити можливі ризики та вдосконалити підходи перед їх масштабним впровадженням.

Тестування використання блокчейну у сфері соціальних виплат. Наприклад, впровадження блокчейну для моніторингу та автоматизації нарахування субсидій у невеликому регіоні, що дозволить уникнути дублювання виплат або шахрайства.

Пілотний проект із застосування систем штучного інтелекту для аналізу державних закупівель у конкретному міністерстві (наприклад, Міністерстві освіти). Система може аналізувати відповідність витрат запланованому бюджету, а також виявляти підозрілі тендери.

Такі пілотні проекти стануть основою для масштабного впровадження нових підходів у всіх державних структурах.

Практична реалізація запропонованих принципів та засобів є багатоетапним процесом, який вимагає чіткого планування, інституційної підтримки та готовності до адаптації. Успіх цих ініціатив залежатиме від політичної волі, технічної бази та рівня підготовленості персоналу.

Моніторинг і оцінка є ключовими етапами в процесі впровадження реформ у сфері фінансового контролю. Вони дозволяють визначити, наскільки досягнуті результати відповідають поставленим цілям, і дають змогу оперативно коригувати підходи для підвищення ефективності.

Для оцінки реформ використовуються ключові показники ефективності (KPI), які дозволяють кількісно та якісно виміряти зміни у прозорості, підзвітності та раціональному використанні ресурсів:

- Час проведення аудиту. Середній час, необхідний для перевірки фінансової діяльності державного підприємства, до і після впровадження нових технологій.

- Рівень корупції. Кількість виявлених і попереджених корупційних схем. Наприклад, після впровадження системи ProZorro цей показник значно знизився завдяки прозорості тендерів.

- Економія бюджетних коштів. Вимірюється у відсотковому скороченні витрат, пов’язаних із закупівлями, після автоматизації процесів [8].

На основі отриманих даних про результати реформ коригуються подальші заходи. Це може включати вдосконалення нормативно-правової бази, адаптацію технологій, а також зміну підходів до навчання персоналу.

Якщо система блокчейну виявляє обмежену ефективність через недостатнє охоплення транзакцій, можна розширити її функціонал, включивши до моніторингу додаткові категорії витрат.

Якщо навчання працівників не дає очікуваних результатів, варто запровадити сертифікаційні програми або стажування за кордоном, зокрема в країнах ЄС, де подібні системи вже успішно діють.

В Україні такі проекти, як ProZorro, уже демонструють успіхи у скороченні витрат держави та підвищенні прозорості. Проте моніторинг їхньої роботи може виявити слабкі місця, наприклад, у сфері контролю за якістю виконаних договорів.

Таблиця 3.3.

Порівняння досягнень реформ за KPI

Показник	До впровадження реформ	Після впровадження реформ	Джерело
Час проведення аудиту	60 днів	30 днів	Звіти Рахункової палати
Кількість корупційних схем	250 випадків на рік	120 випадків на рік	Антикорупційний комітет
Економія на державних закупівлях	0,5 млрд грн/рік	1,2 млрд грн/рік	Статистика ProZorro
Процент прозорих тендерів	60%	90%	ProZorro

Моніторинг і коригування забезпечують динамічний процес управління реформами, дозволяючи постійно адаптувати систему фінансового контролю до нових викликів.

Висновок до розділу 3

Аналіз виявив значні недоліки у функціонуванні системи фінансового контролю в Україні, зокрема недостатню прозорість, низький рівень відповідності міжнародним стандартам, слабкість аналітичної функції контролюючих органів і недостатню цифровізацію. Ці фактори обмежують здатність системи оперативно реагувати на порушення та ефективно запобігати фінансовим зловживанням.

Було визначено, що існуючі інструменти контролю, такі як перевірки й аудити, не завжди відповідають сучасним викликам і технологічним можливостям. Тому запропоновано впровадження нових інструментів, зокрема

технологій штучного інтелекту для аналізу великих обсягів даних, використання блокчейн-платформ для забезпечення прозорості фінансових транзакцій та посилення аналітичної функції органів контролю.

Для успішного впровадження нових підходів важливим є створення законодавчої бази, що регламентує використання сучасних технологій у фінансовому контролі, організація навчання персоналу та проведення пілотних проектів. Зокрема, використання системи блокчейн у державних закупівлях може стати одним із перших кроків до підвищення прозорості.

Практичне впровадження реформ повинно супроводжуватися регулярним моніторингом їхньої ефективності за допомогою ключових показників, таких як зниження рівня корупції, скорочення втрат бюджету та зростання довіри громадськості до системи фінансового контролю. Це дозволить оперативно коригувати стратегії та адаптувати їх до змінюваних умов.

Таким чином, реформування системи фінансового контролю в Україні потребує інтегрованого підходу, що включає вдосконалення нормативної бази, використання новітніх технологій і підвищення кваліфікації персоналу. Реалізація цих заходів сприятиме створенню прозорої, ефективної та підзвітної системи управління державними фінансами, що відповідає сучасним міжнародним стандартам.

ВИСНОВОК

У результаті проведеного дослідження державного фінансового контролю в Україні виявлено кілька суттєвих проблем, які суттєво знижують ефективність цієї системи. Однією з головних проблем є низький рівень прозорості в управлінні державними фінансами. Відсутність відкритого доступу до фінансових звітів і даних про витрати державних коштів обмежує можливості громадян і контрольних органів у здійсненні належного контролю за використанням бюджетних коштів. Ця проблема створює простір для корупційних ризиків, а також для неефективного витрачання ресурсів.

Ще однією важливою проблемою є відсутність достатнього технологічного забезпечення в системі фінансового контролю. Сучасні методи, такі як автоматизація процесів і цифрові інструменти моніторингу фінансових операцій, не отримали належного розвитку в Україні. Традиційні підходи, які використовуються органами фінансового контролю, часто є недостатньо ефективними, оскільки не відповідають вимогам часу і швидкості фінансових змін. Відсутність інтегрованих систем для автоматичного збору і аналізу фінансової інформації затруднює виявлення порушень і зловживань, а також ускладнює процес реагування на них.

Одним із основних недоліків є також відсутність комплексного моніторингу фінансових операцій на всіх етапах використання державних коштів. Це стосується не тільки процесу витрачання бюджетних коштів, а й перевірки виконання фінансових зобов'язань у реальному часі. В Україні відсутні ефективні механізми для постійного відстеження фінансових потоків, що дає змогу уникати своєчасного виявлення зловживань чи неправомірних витрат.

Водночас, результати дослідження показують, що є значні можливості для вдосконалення системи фінансового контролю шляхом інтеграції новітніх технологій. Зокрема, впровадження штучного інтелекту для автоматизації процесів аналізу фінансових даних може значно підвищити ефективність роботи контрольних органів. Штучний інтелект дозволяє швидко і точно обробляти

великі обсяги інформації, що допомагає виявляти аномалії і потенційні порушення на ранніх етапах. Наприклад, використання алгоритмів для аналізу фінансових транзакцій в режимі реального часу дозволить оперативно реагувати на порушення і забезпечити більш точне планування державних витрат.

Іншим перспективним напрямом є використання технології блокчейн, яка може забезпечити повну прозорість фінансових операцій. Завдяки незмінності і відкритості записів у блокчейні кожна транзакція може бути відслідкована і перевірена будь-яким учасником системи, що значно зменшує ризики фальсифікацій і зловживань у сфері державних фінансів. Ця технологія дозволить створити надійні механізми для моніторингу витрат, забезпечуючи тим самим вищий рівень довіри з боку громадян і міжнародних партнерів.

Міжнародна співпраця в сфері фінансового контролю є важливим чинником, що дозволяє Україні покращити свою практику управління державними фінансами. За допомогою міжнародних організацій, таких як МВФ, Світовий банк та ОЕСР, країна може отримати доступ до передових методів і стандартів фінансового контролю, а також до досвіду інших країн у боротьбі з корупцією та неефективним використанням бюджетних коштів. Україна має можливість враховувати міжнародні норми і практики, адаптуючи їх до власних потреб і реалій, що сприяє зміцненню системи державного фінансового контролю та поліпшенню управління державними ресурсами.

Дослідження також підкреслює важливість реформування законодавчої бази. Необхідно оновити нормативно-правові акти, що регулюють фінансовий контроль, з урахуванням новітніх технологій та міжнародних вимог. Реформи повинні включати вдосконалення процедур перевірки, впровадження нових інструментів моніторингу та покращення координації між різними органами, що займаються фінансовим контролем.

Важливим кроком є також зміцнення інституційної спроможності органів фінансового контролю. Це вимагає створення належних умов для їх роботи, забезпечення кваліфікованими кадрами та необхідними ресурсами для здійснення ефективних перевірок і моніторингу. Впровадження нових

технологій дозволить збільшити продуктивність праці контрольних органів, покращити якість їх роботи та забезпечити ефективну реакцію на порушення.

Перспективи розвитку фінансового контролю в Україні полягають у інтеграції інноваційних технологій, удосконаленні нормативної бази та посиленні кадрового потенціалу. Впровадження таких змін дозволить створити більш прозору, ефективну і стійку систему фінансового управління, яка відповідатиме вимогам сучасного світу і сприятиме сталому економічному розвитку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бардаш, С. В.; Свірко, С. В. Ефективність державного фінансового контролю: підходи до оцінювання та умови підвищення. 2024.

2. Виговська, Н. Г.; Дячек, С. М. Реформування системи фінансового контролю за виконанням місцевих бюджетів. 2020.

3. Гордей, О. Д.; Ягоденко, І. В. Державний фінансовий контроль в Україні: зарубіжний досвід. 2022.

4. Гуренко, Тамара. Сучасний стан та напрями удосконалення організації державного фінансового контролю. Економіка та суспільство, 2023, 55.

5. Лютий, Ігор; Карпич, Анна; Зубченко, Владислав. Державний фінансовий контроль як чинник ефективного використання коштів місцевих бюджетів. 2021.

6. Міщенко, Д. А. Державний фінансовий контроль як умова ефективного функціонування податкової системи. 2023.

7. Піхоцька, Марія. Проблеми розвитку державного фінансового контролю в Україні. Світ фінансів, 2023, 1 (74): 83-92.

8. Піхоцька, О. М.; Піхоцька, М. Р. Досвід країн ОЕСР у організації державного фінансового контролю. Scientific notes of Lviv University of Business and Law, 2022, 34: 194-201.

9. Сисоєва, Інна Миколаївна; Добіжа, Наталія Володимирівна. Особливості здійснення державного фінансового контролю в Україні. Інвестиції: практика та досвід, 2021, 18: 11-18.

10. Ali, Omar, et al. The state of play of blockchain technology in the financial services sector: A systematic literature review. International Journal of Information Management, 2020, 54: 102199.

11. Batrancea, Ioan, et al. Greening the financial system in USA, Canada and Brazil: A panel data analysis. Mathematics, 2020, 8.12: 2217.

12. Egger, Daniel J., et al. Quantum computing for finance: State-of-the-art and future prospects. IEEE Transactions on Quantum Engineering, 2020, 1: 1-24.

13. Fisher, Ronald C. State and local public finance. Routledge, 2022.

14. Isroilov, B. I.; Abduganiyev, U. Kh; Ibragimov, B. B. Financial Control of Public Procurement to Prevent Corruption in the Development of Digital Economy. In: 2nd International Scientific and Practical Conference "Modern Management Trends and the Digital Economy: from Regional Development to Global Economic Growth"(MTDE 2020). Atlantis Press, 2020. p. 546-552.

15. Kolpakova, Anastasia. Державний фінансовий контроль на сучасному етапі: огляд концептуальних засад. International Science Journal of Management, Economics & Finance, 2023, 2.1: 9-18.

16. Kwilinski, Aleksy, et al. System constructs for the investment security of a country. 2020.

17. Long, Wenbin, et al. Corporate social responsibility and financial performance: The roles of government intervention and market competition. Corporate Social Responsibility and Environmental Management, 2020, 27.2: 525-541.

18. Miao, Qing; Shi, Yu; Davlasheridze, Meri. Fiscal decentralization and natural disaster mitigation: Evidence from the United States. Public Budgeting & Finance, 2021, 41.1: 26-50.

19. Zetzsche, Dirk A.; Arner, Douglas W.; Buckley, Ross P. Decentralized finance. Journal of Financial Regulation, 2020, 6.2: 172-203.

20. Zhang, Caiming; Lu, Yang. Study on artificial intelligence: The state of the art and future prospects. Journal of Industrial Information Integration, 2021, 23: 100224.